

Βάιος Φασούλας

ΜΑΡΙΝΑ

Μυθιστόρημα

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΖΗΤΗ
Θεσσαλονίκη 2009

ISBN 978-960-456-167-4

© Copyright, 2009, Εκδόσεις ΖΗΤΗ, Βάιος Φασούλας

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του ελληνικού νόμου (Ν.2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής άδειας του εκδότη κατά οποιοδήποτε τρόπο ή μέσο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευσή του συνόλου ή μέρους του έργου.

Φωτοστοιχειοθεσία Π. ΖΗΤΗ & Σία ΟΕ
Εκτύπωση 18ο χλμ Θεσ/νίκης-Περαίας
Βιβλιοδεσία Τ.Θ. 4171 • Περαία Θεσσαλονίκης • Τ.Κ. 570 19
Τηλ.: 2392.072.222 - Fax: 2392.072.229 • e-mail: info@ziti.gr

www.ziti.gr

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ - ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ:
Αρμενοπούλου 27 - 546 35 Θεσσαλονίκη • Τηλ.: 2310-203.720 • e-mail: sales@ziti.gr

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ ΑΘΗΝΩΝ - ΕΝΩΣΗ ΕΚΔΟΤΩΝ ΒΙΒΛΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ:
Στοά του Βιβλίου (Πεσμαζόγλου 5) - 105 64 ΑΘΗΝΑ • Τηλ.-Fax: 210-3211.097

ΑΠΟΘΗΚΗ ΑΘΗΝΩΝ - ΠΩΛΗΣΗ ΧΟΝΔΡΙΚΗ:
Ασκληπίου 60 - Εξάρχεια 114 71, Αθήνα • Τηλ.-Fax: 210-3816.650 • e-mail: athina@ziti.gr

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ: www.ziti.gr

Γερμανία. Φθινόπωρο του 2003. Δε φαίνεται σαν το περυσινό, που το πρόσωπό του άρχισε να το δείχνει προς το τέλος του Οκτώβρη και εντελώς φυσιολογικά. Ένα πρόσωπο από τα σπάνια σε γοητεία και ομορφιά για τα φθινοπωρινά δεδομένα της Γερμανίας. Χρώματα κάθε είδους στα φύλλα των φυλλοβόλων δέντρων σχημάτιζαν ζωγραφιές ασύλληπτες να τις μιμηθεί ο ανθρώπινος νους και να τις αντιγράψει. Τώρα ο μήνας Σεπτέμβρης ακολουθεί τ' αγνάρια του περασμένου μήνα που τα έκαψε όλα: δέντρα, θάμνους, φυτά, τσουρούφλισε τον κόσμο και πολλοί πεθάνανε από θερμοπληξία.

Μια Γερμανία τσουρουφλισμένη, που στενοχώρησε και απογοήτευσε πολλούς που καμάρωναν το πράσινό της όλες τις εποχές και που τώρα είναι καμένη απ' το πέρασμα της κατάρας του καύσωνα. Χωράφια καφαλίστηκαν, μικρά δεντράκια κάηκαν, δρόμοι και αυλές πλημμύρισαν από φύλλα, τα γύρω δάση άφησαν πολλές κίτρινες φύλες και τα πουλιά βουβάθηκαν. Ο καυτός Αύγουστος του 2003 τα έκαψε όλα.

Γύρισαν και οι Έλληνες από τις άδειές τους και βλέπουνε μια Γερμανία αλλαγμένη. Να συνεχίζει να καίει ο ήλιος της, λες και θέλει ό,τι απόμεινε πράσινο να το κάψει. Ποιος ξέρει πώς θα' ναι το πρόσωπο του επόμενου χειμώνα, αφού το φθινόπωρο πέθανε πια πριν την ώρα του;

«Ουφ!», μουρμούρισε η Μαρίνα, που μετρούσε άλλα δυο, τρία χρόνια και μετά θα έπαιρνε τη σύνταξή της, αν δεν άλλαζαν τα πράγματα. «Να περάσουν κι αυτά: βαρέθηκα πια», λέει στον εαυτό της μαζεύοντας απ' την πόρτα του σπιτιού της κάποια ξερά φύλλα, που έσερνε ο αέρας. Κάτω απ' τα τέσσερα παράθυρά της, σε μια πιθαμή γης, είχε σπείρει κάνα δυο κολο-

κυθιές και λίγες ντοματιές, να έτσι, για να έχει κάτι δικό της. Το σπόρο τον έφερε από την Ελλάδα και πέρυσι είχε βγάλει δυο μεγάλες κολοκύθες για πίτα. Τώρα, αν και ανέλαβε το πότισμα των κολοκυθιών ένας παππούς Ρουμάνος, που φρόντιζε την πολυκατοικία και μερικά χαμόσπιτα στο πίσω μέρος της αυλής που έμενε η Μαρίνα με άλλη μια τούρκικη οικογένεια, δε τα κατάφερε. Ο καύσωνας τα είχε κι αυτά χτυπήσει.

Άκεφη η Μαρίνα πέρασε μέσα στο ισόγειο σπίτι της, που με τον άντρα της τον Ντίνο μένουν πάνω από τρεις δεκαετίες, να κάνει καμιά δουλειά. Κάθε φορά που επιστρέφουν στη Γερμανία νιώθουν άδειοι σαν σάκοι ή σαν τιναγμένα λιόδεντρα. Η προσαρμογή τους κοστίζει πολύ· είναι σα να γίνεται ένα νέο ξεκίνημα, μια νέα μετανάστευση και η νοσταλγία μαζί με τη μελαγχολία τους δαμάζει. Παρέλαση οι σκέψεις από την Ελλάδα και η Μαρίνα ξαναχτίζει τα νέα της όνειρα. Μιλά μ' αυτά, μετρά έντεκα φεγγάρια ακόμα, μέχρι την επόμενη άδεια, κι έτσι ξεγελά τον εαυτό της και τον φορτώνει με υπομονή και κουράγιο.

Ευδιάθετη, χαμογελαστή και πάντα καλοσυνάτη με τους γειτόνους και τους συμπατριώτες της, μέχρι τώρα με κανέναν δεν άλλαξε μια κουβέντα άσχημη και μάλιστα μερικοί Γερμανοί φίλοι, της λένε ότι είναι πάρα πολύ καλή, τόσο που δε χρειάζεται. Αλλά η Μαρίνα έχει το δικό της ξεχωριστό χαρακτήρα και πιστεύει ότι ποτέ της δεν πείραξε κανέναν. Πάντα και για όλους έχει να πει έναν καλό λόγο.

Παρόλο που έφτασε στα πενήντα οχτώ της, διατηρεί πολλά από την ομορφιά της. Βέβαια τα μαλλιά της κάπως την πρόδωσαν, αλλά η Μαρίνα βρήκε τον τρόπο της ανανέωσης βάφοντάς τα πού και πού καστανά. Εκεί που δεν τα καταφέρνει είναι να χάσει κάμποσα κιλά, να διατηρήσει το ύψος της, που κι αυτό λίγο άρχισε να χάνει, να μετριάσει την αέναη κούραση, να πάψει να παίρνει χαπάκια με το πρώτο «γκουχ» και να μην

αγχώνεται, ώστε όλα να τα προλάβει. Να λιγοστέψει τα παρόνια της και τα μεράκια της, να μην ασχολείται με τις ρουτίδες της, που άρχισαν να έρχονται και να μην ασχολείται με τον Ντίνο, τον άντρα της, που καπνίζει σαν φούρνος και φτάνουν να τσακώνονται.

Στους μικροκαβγάδες τους συμμετοχή είχαν τα κοινωνικά, επαγγελματικά, οικονομικά προβλήματα και η κούραση, βεβαίως και η μακρά παραμονή τους, που ακόμα δεν άρχισε να δείχνει το τέλος της, για να μπορέσουν να χαρούν την επιστροφή τους στην πατρίδα και τα πρώτα εγγόνια τους.

Όλα αυτά τα περνούσαν σε καθημερινή βάση κι όταν θύμωναν, ο Ντίνος, μη μπορώντας άλλο να την ακούει, με τρόπο επιβλητικό της έλεγε: «Σταμάτα τώρα, κυρά-Μαρίνα μου, φτάνει...» Κι εκείνη του απαντούσε με τρόπο ειρωνικό: «Καλά, Κωνσταντίνε μου, να μιλάς εσύ, να σ' ακούω εγώ...».

Απ' την πλευρά του ο Ντίνος, αν και οι εξελίξεις στην Ευρώπη όλο δυσχέραιναν και η Γερμανία είχε γονατίσει οικονομικά και άρχισε να τους τα παίρνει όλα πίσω όσα τους έδωσε, ακόμα διατηρούσε τη φρεσκάδα του. Μόνο που λίγα παραπανίσια κιλά είχαν μαζευτεί στην κοιλίτσα του και έδειχνε αβλεψία με τη λήψη του χαπιού, που έπρεπε να παίρνει κάθε μέρα, δηλαδή αυτός έπαιρνε το μισό ή ένα κάθε δυο μέρες. Τα μαλλιά του δεν είχαν μήτε μια άσπρη τρίχα, ενώ στη γενειάδα του κάτι μικρές γκριζες τούφες εδώ κι εκεί του έδιναν μια ξέχωρη γοητεία.

Λιγότερα κουσούρια υγείας παρουσίαζε ο Ντίνος σε σχέση με την Μαρίνα, αλλά μια μόνιμη, κρυφή, μελαγχολία την είχε μέσα του. Σπάνια κεφάτος, περισσότερο γκρινιαρός και επιθετικός όσον αφορά τις πολιτικές καταστάσεις, τις οποίες καθιστούσε στη συνείδησή του ένοχες και ασυγχώρητες. Πολυλογά

και ρήτορα τον αποκαλούσε η Μαρίνα. Όταν καμιά φορά του δίνονταν ευκαιρία για κουβέντα με κάνα φίλο, εκεί εκτονώνονταν. Οξυδερκής και απαιτητικός στις κοινωνικοπολιτικές επιλογές του. Από παιδί ακόμα έλεγε: «Η κάνουμε κάτι σωστό ή δεν κάνουμε τίποτα. Ή κοντένουμε λίγο τη γραβάτα των καπιταλιστών ή την αφήνουμε να μας πνίξει...».

Τα τελευταία χρόνια, χάρη στο διαδίκτυο, που ο γιος του τού είχε μάθει να το χειρίζεται, είχε αποκτήσει ένα μεγάλο κύκλο γνωριμιών και φίλων διαφόρων κοινωνικών στρωμάτων κι όχι μόνο από τη Γερμανία και την Ελλάδα, αλλά και από άλλες ηπείρους. Κι αυτές τις γνωριμίες τις χρωστούσε στον κόπο που κατέθετε σχολιάζοντας τα δρώμενα, θέτοντας σε δεύτερη μοίρα άλλα πράγματα. Ακόμα και με την υγεία του δεν ασχολιόνταν όσο έπρεπε αλλά και την Μαρίνα δεν την βοηθούσε όσο έπρεπε. «Εμείς...», έλεγε στην Μαρίνα, «ό,τι είχαμε να κάνουμε, το κάναμε. Ό,τι είχαμε να δώσουμε, το δώσαμε. Όμως έχουμε παιδιά, έχουμε εγγόνια. Σ' αυτά τι θα αφήσουμε; Κοίτα, ο γιος μας, σπούδασε και φτάνει δυο χρόνια, σχεδόν, άνεργος και ακόμα δε βρήκε δουλειά. Ποιο είναι το μέλλον του;».

Στη νέα εποχή, όπως έλεγε ο Ντίνος, απέδιδε όλα τα κακά και άσχημα που χάλασαν τον κόσμο και ο ίδιος ο κόσμος οφείλει πλέον να πάρει την τύχη στα χέρια του. «Τώρα, Μαρίνα μου, τώρα ή ποτέ», έλεγε κάθε φορά.

Έτσι η Μαρίνα, παρόλο που γκρίνιαζε μερικές φορές για φύλλου πήδημα, δεν έπαιψε στιγμή να νοιάζεται γι' αυτόν, να τον φροντίζει σαν παιδάκι, να τον αγαπά και να τον θαυμάζει. Να αφουγκράζεται τις ανάπνες του, όταν κοιμάται, να τον ξυπνά καμιά φορά, τάχα, κατά λάθος, όταν γυρισμένος ο Ντίνος στο πλευρό δεν τον άκουγε, ν' αφήνει εκείνος ένα «μμμμμ!», σαν μοσχαράκι και τέλος να ησυχάζει.

Ο γιος τους, ο Άλκης, είχε το όνομα του παππού, του πατέρα του, που τον έλεγαν Αλκιβιάδη, άνδρας πλέον μπρατσωμένος, νέος, γαλανός και όμορφος, ευαίσθητος και προβληματισμένος για το μέλλον του, είχε μοιάσει πολύ του πατέρα του. Στο χαρακτήρα του πιότερο έμοιασε τη μάνα του κι, όταν καμιά φορά τσακώνονταν ο Ντίνος με την Μαρίνα για κάποιο καθημερινό ζήτημα, ο Άλκης έπαιρνε το μέρος της μάνας του κι ο πατέρας του τού έλεγε καμαρώνοντας και χαριτολογώντας: «Προδότη! Τις γυναίκες υποστηρίζεις...». Βέβαια ο γιος του τους αγαπούσε και τους δυο το ίδιο, αλλά έκρινε ότι τη μάνα πρέπει πάντα να την υπερασπίζεται περισσότερο.

Κοντά τους, λοιπόν, ζει ο μικρότερος γιος τους, ο Άλκης, που, εδώ κι ένα χρόνο, μετακόμισε στο ίδιο σπίτι, πάνω στον τρίτο όροφο. Εδώ στη μάνα του, που τον λατρεύει, τρώει και πίνει. Τους χωρίζει μόνο ένας ύπνος. Καμάρι τους και δύναμη είναι ο Άλκης. Πάνω του επενδύουν κάθε μελλοντική ελπίδα. Αυτός έχει φορτωθεί όλη την αγάπη των γονιών του, αφού οι δυο μεγαλύτερες αδελφές του βρίσκονται μόνιμα στην Ελλάδα.

Έτσι τους πόνους που αφήνει η ξενιτιά απ' τα περάσματα στα πέρα και στα δώθε, απ' τους χωρισμούς που έζησαν απ' τη φυγή των κοριτσιών της στην Ελλάδα, απ' το θάνατο των γονιών τους και άλλα, άλλα πολλά, σαν μαγικό σφουγγάρι τα απορροφά ο Άλκης. Να βρεθεί ένα καλό κορίτσι και κάποια στιγμή να τα βροντήξουν και να φύγουν. Αυτό είναι το μεράκι της Μαρίνας: αυτή είναι κι η ευχή. Να φύγουν κάποια στιγμή. Άσε που τώρα τελευταία πεθαίνουν πολλοί εδώ. Σ' αυτή τη σκέψη και μόνο τρώμαζε η Μαρίνα. Άλλους τους θάβανε εδώ και άλλους τους κουβαλούσαν στην πάτρια γη. Να βρεθεί, λοιπόν, μια κοπέλα Ελληνίδα και να την κάνουν νύφη. Δεν ήθελε να ριζώσει ο γιος της με τίποτα εδώ. Όχι ότι είχε κάτι εναντίον των Γερμανίδων κι ούτε έλεγε πως οι Ελληνίδες είναι καλύτε-

ρες. Αλλά ο τόπος της πρυτάνευε στο είναι της. Ουφ! Κι εδώ, τόσα που γίνονται τελευταία, είναι να φυλάει ο Θεός.

Τα άλλα δυο παιδιά, που έχει η Μαρίνα, είναι δυο κόρες που πήγαν για σπουδές στην Ελλάδα. Εκεί τις τέλειωσαν κι εκεί έμειναν, αφού έγιναν κάτι, για να μπορέσουν να ζήσουν καλύτερα από ό,τι οι γονείς τους. Απ' την πρώτη τους κόρη, που την έλεγαν Αντωνία, κάπου τριανταπέντε χρονών, έχουν και δυο εγγονούλες, που φέτος η μια πήγε στην πρώτη Δημοτικού και η άλλη στον παιδικό σταθμό. Την άλλη κόρη τους, την Κατερίνα, που είχε το όνομα της γιαγιάς της, της μητέρας του Ντίνου, της κυρά-Κατίνας, κάπου τριάντα χρονών, την αρραβώνιασαν φέτος το καλοκαίρι και το επόμενο κανόνισαν να κάνουν και το γάμο.

Ένας γάμος τούς μένει ακόμα για τον λατρευτό Άλκη τους, για να μπορεί να λέει η Μαρίνα στον άντρα της ότι ολοκλήρωσαν τον κύκλο των οικογενειακών τους υποχρεώσεων. Για να μπορούν μια μέρα να είναι περήφανοι για τα κατορθώματά τους, ότι δηλαδή μέσα από τη δική τους στέρηση πέτυχαν την αποκατάσταση των παιδιών τους και έτσι να συνεχίσουν να προσφέρουν στα παιδιά τους, στα εγγόνια τους ό,τι μπορούν. Κι αυτό είναι το μεγάλο όνειρο αλλά και το μεράκι της Μαρίνας.

Παρόλα αυτά μεγάλο ριζικό παραμένει ο γάμος σήμερα. Τα περισσότερα ζευγάρια παντρεύονται και σε σύντομο χρονικό διάστημα χωρίζουν. Οι μικτοί γάμοι έχουν την πρωτιά στις αποτυχίες. Και καλά αν δεν προλάβουν να φέρουν παιδιά στον κόσμο. Αν φέρουν, ποιος έχει ευθύνη γι' αυτές τις ψυχούλες; «Φτου! Στον κόρφο μας», έκανε η Μαρίνα, καθώς άνοιγε τις κουρτίνες στην κρεβατοκάμαρα. «Μην τύχει ούτε στον εχθρό σου τέτοια κακοτυχιά».

Δευτέρα σήμερα και κάθε Δευτέρα και Τετάρτη το μαγαζί τους το άνοιγαν από το απόγευμα και μετά. Έτσι η Μαρίνα είχε μισή μέρα δική της να ασχοληθεί λίγο με τις δουλειές του σπιτιού, που ποτέ δεν τις προλάβαινε. Να φτιάξει και τίποτα να φάνε και οι τρεις τους, να απομείνει και κάνα μισάωρο να ξαπλώσουν, κι από κει στη δουλειά.

Συχνά πολλές σκέψεις έκανε η Μαρίνα, καθώς ο χρόνος βάραινε στις πλάτες της κι αργά-αργά έφευγε και κάνας πόντος απ' το ύψος της. Τα πάνω από εικοσιπέντε χρόνια δουλειάς στο εργοστάσιο την γονάτισαν. Αλλά να ήταν μόνο αυτή η δουλειά; Καθώς ο αναθεματισμένος άντρας της, όπως τον έλεγε πού και πού, άνοιξε εστιατόριο, Σαββατοκύριακα και γιορτές η Μαρίνα βοηθούσε στο μαγαζί, στην κουζίνα. Άριστη μαγειρίσσα: όλα τα ανακάτωσε και μόνη της μπορούσε να βγάξει πολύ δουλειά. Άριστη ήταν και στα σπιτικά γλυκά, όλα τα ήξερε και ο Ντίνος διαμαρτύρονταν πως αυτή ήταν η αιτία των παραπανίσιων κιλών και των ανώμαλων συμπτωμάτων στην υγεία του. Κι όταν περνούσαν λίγες μέρες χωρίς κάτι να υπάρχει, τότε ο Ντίνος διαμαρτύρονταν ακόμα πιο έντονα: «Άντε, κυρά-Μαρίνα, και θα πάθουμε υπογλυκαιμία. Είπαμε να τα περιορίσουμε, αλλά όχι και να μας τα κόψεις», της έλεγε κι εκείνη γελούσε.

Κούραση λοιπόν στο μαγαζί, ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια που δεν είχαν προσωπικό, τη δουλειά της κουζίνας την έκανε η Μαρίνα και ο Ντίνος. Ποιος Ντίνος δηλαδή; εκείνος ετοιμάζε μεν όλα τα κρέατα και έκανε κάποιες χοντρές δουλειές, αλλά μετά μόνο βοηθούσε. Διαμαρτύρονταν η Μαρίνα, έντονα καμιά φορά, τσακώνονταν κάποια άλλη, του 'λεγε εκείνη, «δουλεύει το γομάρι και το άλογο γυρνά στον κόσμο του...», όταν εκεί, δίπλα στην κουζίνα, ο Ντίνος είχε ένα γραφειάκι με τον υπολογιστή να δουλεύει συνεχώς και με την πρώτη ευκαιρία, όταν χαλάρωνε η κουζίνα, να την κάνει κοπάνα σεργιανίζοντας στον

κόσμο. Βέβαια το παρακάνανε και οι δυο, ο ένας με την «τεμπελιά», ο άλλος με τα «παράπονα», μέχρι να τελειώσουν από τη δουλειά, να πάνε στο σπίτι κι εκεί να χαλαρώσουν.

Για την Μαρίνα υπήρχαν και οι δουλειές του σπιτιού, που ποτέ, σχεδόν, δεν τις προλάβαινε. Παλιότερα, που είχε και τρία μικρά παιδιά και δούλευε στο εργοστάσιο, πήγαινε πτώμα, παλεύοντας τη μέρα με ασπιρίνες.

Το εστιατόριο, που άνοιξε ο Ντίνος, ήταν δεκαπέντε χιλιόμετρα απ' το σπίτι τους, έξω σ' ένα χωριό και τους απορρόφησε όλους στη δουλειά, αλλά τους ταλαιπωρούσε και η ελλιπής συγκοινωνία. Από τα δώδεκα, η πρώτη κόρη τους, η Αντωνία, βοηθούσε σαν σερβιτόρα στο μαγαζί και παράλληλα πήγαινε σχολείο. Από τα δώδεκα και η δεύτερη κόρη, η Κατερίνα, ανέλαβε δουλειά, όταν η πρώτη κόρη πήγε στην Ελλάδα για σπουδές και στην ίδια ηλικία ακολούθησε και ο γιος τους να βοηθά, από τότε που η δεύτερη κόρη πήγε κι αυτή στην Ελλάδα για σπουδές.

Παράλληλα απ' το ξεκίνημα στο μαγαζί ήταν και η αδελφή της Μαρίνας, η Ειρήνη, η οποία επιδόθηκε και αυτή στη δουλειά σε καθημερινή βάση. Είχε δυο γιους και βοήθησαν κι αυτοί κατά τον ίδιο τρόπο, έτσι που το μαγαζί στάθηκε σε οικογενειακά πόδια και χέρια και μέσα από μύριες δυσκολίες κατάφεραν να δώσουν στα παιδιά τους την ευκαιρία της αποκατάστασης, συνεισφέροντας στην απόκτηση κάποιων μικρών ή μεγάλων πτυχίων. Έτσι και το εστιατόριο, περνώντας μέσα από την οικονομική κρίση, σε κάποιο σημείο κόλλησε.

Οι οικονομίες και οι περιορισμοί σε έξοδα και προσωπικό δε βοηθούσαν. Οι φόροι, η ακρίβεια και η εισβολή του Ευρώ τα είχε σακατέψει όλα. Ευχή της Μαρίνας και του Ντίνου ήταν να κρατήσει ακόμα δυο χρόνια, μέχρι να πάρει τη σύνταξή της και μετά να τα μαζέψουν και να φύγουν. Άλλωστε τους το 'χε

δηλώσει καθαρά και ξάστερα η κόρη τους, η Κατερίνα, ότι το πολύ σε δυο χρόνια τους ήθελε στην Ελλάδα. Οι σκοποί τους είχαν εκτελεστεί στο ακέραιο.

Έτσι, αναθεματισμένος δεν ήταν ο Ντίνος, όπως τον έλεγε πού και πού η Μαρίνα, αλλά αυτή η ίδια που τον παρότρυνε να πάρει μαγαζί, τη στιγμή που ο ίδιος έπαιρνε καλά λεφτά στο εργοστάσιο, έκανε και έξτρα δουλειές, τον έβλεπε το σπίτι, η γυναίκα του και τα παιδιά του, ήταν δραστηριοποιημένος σε διάφορους συλλόγους, μέλος αριστερού κόμματος και μέλος στο Συνδικάτο. Όλα αυτά τα έχασε, είχε πλέον γίνει «βόδι», όπως έλεγε ο ίδιος, αφού είχε χαθεί από τον κόσμο και είχε πιαστεί με ένα διάολο, που δεν μπορούσε να ξεκολλήσει.

Άφησε τις σκέψεις απ' το μαγαζί, το οποίο την απασχολούσε κάθε στιγμή, δεν έγιναν πλούσιοι, αλλά δεν αμείφθηκαν όσο έπρεπε. Μόνο που τώρα τελευταία τους γιόμιζε άγχος η ανεργία και τους δημιουργούσε καβγάδες. Σκέψεις, λοιπόν, για το μαγαζί και για το σήμερα, σκέψεις για το αύριο, σκέψεις για την κοινωνία, που εδώ ανακατεύτηκαν όλα πλέον, ανακατεύονται ακόμα περισσότερο και έχουν χαθεί τα καλά σημάδια της εδώ κοινωνίας με μέγα χαρακτηριστικό την ανεργία και τη συγκέντρωση πληθυσμών.

Κοντά δέκα χρόνια άνεργη η Μαρίνα κι ούτε μια φορά δεν πήρε μια ειδοποίηση ότι της βρήκαν μια δουλειά, έστω και για καθαρίστρια. Τουλάχιστον ο γιος της, που είναι άνεργος κοντά δυο χρόνια τώρα και στραπατσαρίζεται το μέλλον του και που είναι χιλιάδες σαν το γιο της νέα παιδιά και νέες άνεργοι και μόνο άνεργοι, την απασχολούσε πολύ.

Ένα «ουφ!» της ξέφυγε όταν ένας ανατολίτικος αμανές ακούστηκε από την απέναντι μεριά, που χρόνια τώρα, όσα βρισκόταν εκεί και η Μαρίνα, έμεναν Τούρκοι, ο Χασάν με τη γυναίκα του και η Μαρίνα έκλεισε το παράθυρο. Δεν ήθελε αυτές

τις στιγμές των σκέψεών της να τις χαλαίει κανείς. Ο αμανές έβγαινε από ένα μαγνητόφωνο και φαίνεται να ήταν νέα τραγούδια, αφού η Μαρίνα το άκουγε για πρώτη φορά. Ο Χασάν, συνομήλικος με τον Ντίνο, γείτονας, οικογενειακός φίλος και παλιός συνάδελφος του Ντίνου, τραγουδούσε ο ίδιος αμανέδες, αλλά τώρα τελευταία φυσούσαν οι πνεύμονές του και σπάνια τραγουδούσε. Άνεργος κι αυτός, εδώ και τρία χρόνια, η γυναίκα του κάπου, κάπου καθάριζε κάτι γραφεία για κάνα δυο ώρες και την έβγαζαν φτωχικά. Μια κόρη τους παντρεμένη στην Τουρκία κι ένας γιος παντρεμένος με Γερμανίδα, άνεργοι και οι δυο και με δυο μικρά παιδιά, αραιά και πού έρχονταν στον Χασάν να περάσουν ένα απόγευμα ή και ένα ολόκληρο Σαββατοκύριακο.

Ο τούρκικος αμανές ξεσήκωσε την Μαρίνα απ' το σαλόνι και πήγε στην κουζίνα να φτιάξει ένα καφεδάκι. Κοίταξε μια στιγμή το πρόσωπό της και έτριψε λίγο τις ελαφρές ρυτίδες κάτω από τα μάτια και το μέτωπο. Μια ανεπαίσθητη μελαγχολία που εμφανίστηκε προσπάθησε να την διώξει χωρίς αποτέλεσμα. Τα μαλλιά της από καιρό είχαν γίνει ψαρά, μαρτυρώντας το πέρασμα του χρόνου. Διάφοροι τόνοι εδώ κι εκεί, μόνιμοι πλέον, μαρτυρούσαν πως τα γεράματα βρίσκονται στον προθάλαμο και η υπομονή τελειώνει.

Τεντώθηκε προς τα πίσω, έφερε τα χέρια στο άλλοτε περήφανο στήθος της, που είχε πέσει, αφού τα τελευταία χρόνια δεν ασχολούνταν και πολύ με τον εαυτό της, και καταπιάστηκε με τον καφέ της.

Μεσημέρι κάπου στις δώδεκα κι η Μαρίνα έκατσε στον καναπέ του σαλονιού να δει καμιά είδηση. Τι σαλόνι δηλαδή, εκεί στον καναπέ την άραζε ο Ντίνος τα βράδια βλέποντας τον κόσμο μέσα από το γυαλί κι εκεί τσιμπούσαν κάτι πρόχειρο πίνοντας καμιά μπύρα ή κάνα κρασί συζητώντας. Τις ήθελε τις ει-

δήσεις από την Ελλάδα, ήθελε να ξέρει τι γίνεται κι εκεί, ήξερε τι γίνεται κι εδώ και την ενδιέφεραν τα συνταξιοδοτικά θέματα, που δεν φαίνονταν και τόσο καλά. Ο Ντίνος, εδώ και χρόνια τώρα, παρακολουθεί τα πολιτικά δρώμενα με μεγάλη προσοχή, συμμετέχει σ' αυτά γράφοντας διάφορα κείμενα και η Μαρίνα αντλεί από αυτόν όλη την πολιτική επικαιρότητα.

Συχνά τον σκέφτεται κι αυτόν, πολύ συχνά, που κουράζεται σωματικά και ψυχικά πάνω από είκοσι δυο χρόνια στην Ελληνική ταβέρνα κι ας τον μαλώνει. Ο άντρας της είναι γι' αυτή το άλλο μισό του εαυτού της. Δεν είναι δα και τόσο νέος να κάνει το μάγειρα. Κι όλο τον σκέφτεται και τον λυπάται.

Καλά τα πήγαιναν, κάτι τους έμενε, είχαν και προσωπικό, αλλά τα τελευταία χρόνια πάνε όλα κατά διαόλου. Καθώς έμεινε άνεργη η Μαρίνα, ανέλαβε δουλειά στο μαγαζί βοηθώντας τον σημαντικά. Κι αυτή η δουλειά, μετά από εικοσιπέντε χρόνια στο εργοστάσιο, την τσάκισε και την τσακίζει συνέχεια. Τώρα είναι ακόμα πιο δύσκολα: η είσοδος του Ευρώ τα σακάτεψε όλα, μαζί κι αυτήν και κάνει τον άντρα της να ανησυχεί γι' αυτήν και να στεναχωριέται.

Παρόλα αυτά, όταν καμιά φορά δραπετεύουν απ' τον καθημερινό λαβύρινθο των κοινωνικών παθών και απολαμβάνουν κάποιες οικογενειακές στιγμές, ο Ντίνος την πειράζει και της λέει μισοαστεία, μισοσοβαρά: «Γυναικούλα μου καλή, λυπάμαι, που είμαι ένας ψεύτης. Δεν μπόρεσα να σε κάνω πριγκίπισσα, όπως στο υποσχέθηκα, αλλά δε φταίω εγώ. Κάναμε πρίγκιπες τα παιδιά μας και μην ξεχνάς έχω να λάβω ακόμα προίκα».

Στερήθηκαν πολλά όλα αυτά τα χρόνια, με τις σπουδές των παιδιών τους και με τους ζωντανούς χωρισμούς, ζώντας τους πόνους της ξενιτιάς δυο και τρεις φορές, αλλά το αποτέλεσμα ήταν ανάλογα καλό. Έχουν φτιάξει και δυο διπλά σπίτια στην Ελλάδα για τα παιδιά τους. Οικονομίες δεν έχουν, ούτε μια δραχμή στην μπάντα κι αυτό είναι ένα θέμα, ένα πρόβλημα,

που το αντρόγυνο γκρινιάζει καμιά φορά. «Τι στεναχωριέσαι, Μαρινάκι μου;», της έλεγε εκείνος αστειευόμενος και γελούσε διασκεδάζοντας με την κουβέντα. «Τρία παιδιά που έχουμε, αν μας δώσουν ένα μικρό ρεφενέ, θα τη βγάζουμε στα γηρατειά σαν πασάδες». «Χμ!», του απαντούσε εκείνη με σοβαρή φωνή, «Όνειρα βλέπω κάνεις, καημένε, όνειρα».

Φθινόπωρο και οι ειδήσεις στην τηλεόραση λένε για τον καταστροφικό τυφώνα στην Αμερική, για την τρομοκρατία του Μπιν Λάντεν και τα διαγγέλματα του Σαντάμ, για τις δολοφονίες και ανατινάξεις στη Μέση Ανατολή, για τον Αραφάτ και τον Σαρόν, που φασίστα τον ανεβάζουν και φασίστα τον κατεβάζουν. Άκουγε και έβλεπε για το πρόσφατο ταξίδι του Μπιλ Κλίντον στα Βαλκάνια, να τιμήσει τους νεκρούς δολοφονημένους από τους Σέρβους Μουσουλμάνους στη Βοσνία. «Φτου σου!, θεατρίνε», είπε μέσα της η Μαρίνα, «Τα χέρια σου στάζουν αίμα, κακούργε... δημοκράτη, που έχεις το θράσος να βγαίνεις στην τηλεόραση, υποκριτή, παθιασμένε, που κατέστρεψες τα Βαλκάνια, δολοφόνε». Έβλεπε την αλλαγή του Γερμανού σοσιαλδημοκράτη καγκελάρου να χαϊδεύει τ' αφτιά του Μπους και την ολοένα οικονομική ολίσθηση της άλλοτε γιγάντιας Γερμανίας. Ειδήσεις αλυσίδα για τη διεθνή και την ελληνική τρομοκρατία, για τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004 και τα σαμποτάζ, που κάνουν στην Ελλάδα χώρες συμμαχικές και φίλες, για το οικολογικό σύστημα, που αυτές τις μέρες βρίσκεται στις εξάρσεις του. Τα επιτεύγματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και το υπό κατασκευή ευρωσύνταγμα της στην ημερήσια διάταξη, οι πρόσφατες εκλογές στο Βαυαρικό κράτος και η νίκη των Χριστιανοδημοκρατών, ο προεκλογικός αγώνας στην Ελλάδα και οι δημοσκοπήσεις, που ηλιθιοποιούν τα ανθρωπάκια. Η Μαρίνα, πριν χαλάσει ακόμα περισσότερο το κέφι της, έκλεισε την τηλεόραση αγανακτισμένη. Περίσσια ψευτιά, βρωμιά και ανηθικότητα απ' όλα τα κανάλια, κρατικά και ιδιωτικά, παγκοσμίως.

Άπλωσε στο τραπέζι ένα από τα μεγάλα άλμπουμ που είχε, το άνοιξε κι από ένα φάκελο έβγαλε τις φρέσκες φωτογραφίες από την Ελλάδα. Πολλές φωτογραφίες είχε η Μαρίνα, που έφταναν να κάνουν κινηματογραφικές ταινίες και τώρα τα τελευταία χρόνια επισκέπτεται συχνά τα άλμπουμ, τα οποία της ζωντανεύουν τη νοσταλγία και της φρεσκάρουν γοερά τη μνήμη.

Πολλές φρέσκες φωτογραφίες από τις εγγονούλες της, από τον αρραβώνα της Κατερίνας της, από το σπίτι τους, από όλα τα μέλη της οικογένειας και κάποιους συγγενείς. Κοιτούσε και ξεφύλλιζε το άλμπουμ, ψάχνοντας να βρει ανάλογη θέση να τις τοποθετήσει.

Τα μάτια της στάθηκαν για μια στιγμή στη φωτογραφία της Κατερίνας με τον αρραβωνιαστικό της, τον Άγγελο, ένα λαμπρό νέο παλικάρι με στολή αξιωματικού, ενώ, όπως ξεφύλλιζε, ήρθε μια σελίδα με δικές της φωτογραφίες από τον καιρό που ήταν αρραβωνιασμένη. Μια φωτογραφία του Ντίνου, όταν ήταν στο στρατό και μια δική της, άνοιξη ήταν εδώ στον ξενώνα (χάιμ), η πρώτη στη Γερμανία, ανάμεσα στα δέντρα του κήπου του ξενώνα, που έμενε η Μαρίνα τους πρώτους μήνες και ο Ντίνος, που την είχε πεθυμήσει, της είχε ζητήσει και η Μαρίνα δεν του χάλασε το χατίρι.

Απ' τη μια μεριά η Μαρίνα φωτογραφισμένη μόνη στα δέντρα, από την άλλη ο Ντίνος μόνος, στο κέντρο, στο στρατό και στη μέση η φωτογραφία από την εποχή που είχαν αρραβωνιαστεί. Μια μοναξιά απ' εδώ, μια μοναξιά από κει και στη μέση λίγες στιγμές χαράς που έδινε η φωτογραφία του αρραβώνα τους.

Μ' ένα ανάλαφρο ρίγος που ένιωθε στο κορμί της, κοίταξε το γαμπρό της, γλυκούλης και αδυνατούλης μ' αθλητικό κορμί, χαμογελαστός κι ευτυχισμένος, καθώς είχε αγκαλιασμένη την κόρη της, την Κατερίνα. Κοίταξε και τον Ντίνο της κι ένα άλλο κύμα σύγκρουου πέρασε τη ραχοκοκαλιά της και μια κά-

φα ένωσε στα μάτια της. Φορτισμένη από συγκίνηση φέλλισε: «Θεέ μου, πώς επαναλαμβάνεται η ιστορία...».

Ένα απλό φθινοπωρινό αεράκι θρόισε κάνοντας τις κουρτίνες στα παράθυρα να κουνηθούν και η Μαρίνα, εξακολουθώντας να κοιτάζει τις φωτογραφίες, έκλεισε μια στιγμή τα μάτια της και αφέθηγε στη φαντασία της να την ταξιδέψει πίσω, πολύ πίσω, όταν ήταν δεκαοχτώ χρονών...

Αν και είχε μπει για καλά το φθινοπώρι, ο καιρός ήταν αρκετά ζεστός. Έμοιαζε με δεύτερο καλοκαιράκι. Ακόμα και τζιτζίκια ακούγονταν και τα μυρμήγκια, ολόκληρες στρατιές, κουβαλούσαν τις τροφές τους. Η μέρα μίκραινε συνεχώς και τις πρωινές ώρες στα γύρω βουνά έπεφταν οι πρώτες ομίχλες.

Το χωριό της Μαρίνας, ένα καμποχώρι κάπου στο Θεσσαλικό κάμπο, αν και μεγάλο σε πληθυσμό, ήταν φτωχό σε κλήρο. Μετρημένοι ήταν εκείνοι που διέθεταν πολλά χωράφια και γεωργικά μηχανήματα: οι πιότεροι ήταν φτωχοί: να, σαν τον πατέρα της Μαρίνας, τον Θεοδωρή, ο οποίος όλα κι όλα που είχε ήταν κάπου δεκαοχτώ στρέμματα γη και αυτά τα είχε πάρει προίκα μετά από πολλά χρόνια από τον πεθερό του, που δεν τον ήθελε για γαμπρό, επειδή ήταν φτωχός. Μεγάλο το χωριό, μεγάλη και η φτώχεια του, την οποία πάλευαν πηγαίνοντας σε εξωτερικές δουλειές να μαζέψουν βαμβάκια, ζαχαροκάλαμο, ελιές, ως πέρα στην Κρήτη και άλλες τέτοιες δουλειές και συνήθως πήγαιναν κοπελίτσες και νέες παντρεμένες. Τα αγόρια, άλλα πήγαιναν βοσκοί εδώ κι εκεί, άλλα στα χωράφια και άλλα σε διάφορες άλλες δουλειές του χωριού.

Ένα χωριό που είχε τη δική του ιδιοσυγκρασία, ήθη, έθιμα και τοπική προφορά. Με τους δρόμους του, που χώριζε το χω-

ριό σε τετράγωνο σαν πόλη, με τα χαμηλά σπιτάκια και τους στάβλους του, μετά τα πηγάδια και τις τουλούμπες του, με τα ζώα του, τις κότες του και τους σκύλους του, με το καλοκαιρινό πανηγύρι του, την εκκλησιά και τα ξωκλήσια του, με τα πλατάνια του και τα ξέφωτα. Με τις ραχούλες του, άλλοτε κόκκινες, άλλοτε άσπρες απ' τις ανεμώνες και τα χαμομήλια του, κι άλλοτε γίνονταν βοσκοτόπι, ραχούλες που έφταναν πέρα στα ψηλά βουνά, όπου ήταν και οι εκβολές του ποταμού, που τους χειμώνες αλλά και την άνοιξη και το φθινόπωρο καμιά φορά πλημμύριζε κι έπνιγε όλο το χωριό κατεβάζοντας στους δρόμους και στις αυλές των σπιτιών ακόμα και ψάρια. Με την μεγάλη πλατεία στο κέντρο του και δίπλα της το εξατάξιο δημοτικό σχολείο που έσφυζε από παιδιά όχι μόνον του χωριού αλλά και των γύρω χωριών, με το κοινοτικό γραφείο και πολλά καφενεία. Σ' αυτό το σχολείο πήγε κι η Μαρίνα και όλες οι αδελφές της και στην πλατεία παίζανε της κάθε εποχής τα παιχνίδια τους.

Οι άνδρες του χωριού από μια ηλικία και μετά φορούσαν τραγιάσκα και οι γυναίκες, να, σαν τη μητέρα της Μαρίνας, την Ευγενία, φορούσαν πάντα μαντήλια στο κεφάλι και μακριά, σκούρα και πλατιά φουστάνια, κάτι σαν τους Καραγκούνηδες ή τους Βλάχους, μα δεν ήταν ούτε το ένα ούτε το άλλο. Κι άλλες ομορφιές είχε το χωριό καθώς και πολιτιστικούς θησαυρούς παραχωμένους και ξεχασμένους, λιβάδια και γήπεδο και πολλά, πολλά όμορφα κορίτσια.

Στα ήθη και στα έθιμα είχε μπερδευτεί κι η παρθενιά των κοριτσιών και η προίκα. Έτσι και αλλιώς μια κοπέλα φτωχή αντιμετώπιζε πρόβλημα να βρει γαμπρό χωρίς να θέλει προίκα, αν δεν ήταν και τίμια, το μέλλον της ήταν μαύρο και άχαρο. Θα έμενε καταδικασμένη στο ράφι ή θα της έβρισκαν κάποιον γαμπρό που θα 'χε κάποιο αθεράπευτο ελάττωμα ή θα ήταν γέρος.

Φθινόπωρο του 1966. Δύσκολη εποχή για τα φτωχά νοικοκυριά, ιδιαίτερα στην επαρχία. Το χτικιό της προίκας επικρατού-

σε σε κάθε οικογένεια που είχε κορίτσια και ήταν φτωχιά. Μια τέτοια οικογένεια ήταν και της Ευγενίας με τις πέντε θυγατέρες. Οχτώ χρονών ήταν η μικρότερη, είκοσι δύο ήταν η μεγαλύτερη κι ένα χρόνο παντρεμένη κι εδώ και λίγες μέρες γέννησε το πρώτο της αγοράκι.

– Ε, κυρά-Ευγενία, κυρά-Ευγενία, ακούστηκε μια ανδρική βραχνιάρικη φωνή, έξω απ' το χαμηλό αυλότοιχο του σπιτιού. Την ίδια στιγμή ακούστηκε το γαύγισμα ενός σκύλου, «μούργο» το έλεγαν, και απ' το βάθος της αυλής, δίπλα από ένα αχούρι, το γκάρισμα του γαϊδάρου.

Ο άντρας, ένας μεσήλικας, ξερακιανός, κάπου στα πενήντα, συμπαθητικός, κοντούτσικος και χοντρούλης, φαλακρός και με κοιλίτσα, με το πρώτο φώναγμα που έκανε, μέσα απ' την αυλή ακούστηκαν τα γαβγίσματα του σκύλου, που αμέσως, περνώντας μέσα από ένα μπουλούκι κότες, τον πλησίασε δείχνοντας απειλητικά τα δόντια του. Ο άνθρωπος άρχισε να μιλά με το σκύλο μαλακά, μήπως τον ημερέψει, αλλά εκείνος άρχισε να γίνεται επιθετικός και σηκώνονταν όρθιος στα πισινά του πόδια, οι κότες τρομαγμένες να κακαρίζουν συνεχώς και το μαντρόσκυλο αγριεμένο να κοιτά πότε θα έρθει κάποιος απ' το σπίτι να διώξει τούτον τον άνθρωπο ή να ανοίξει την πόρτα.

Φώναξε για δεύτερη φορά ο άνθρωπος κι αμέσως ακούστηκε η φωνή της Ευγενίας μέσα απ' το αχούρι, που εκείνη τη στιγμή άρμεγε μια γελάδα.

– Έρχουμι, έρχουμι, φώναξε πλησιάζοντας γρήγορα τον αυλότοιχο να προλάβει τις άγριες διαθέσεις του σκύλου της. Άιτ, ζαγαρόσκυλο, άιτ στα τσακίδια, του φώναξε άγρια κι ο σκύλος έφυγε προς την άλλη μεριά της αυλής.

– Αμ, αυτό δεν είναι σκύλος, χριστιανή μου· είναι άγριος λύκος, κυρά-Ευγενία, που δαγκώνει. Ουφ! Αμάν, είπα. Τι πράμα κι αυτό! Κοφοχόλιασα!

– Τι να κάνουμε, κυρ-Κωσταντή; Γιόμισε το χωριό από γύφτους. Δεν αφήνουν τίποτα, οι αφιλότιμοι. Τους παίρνεις να σε φτιάξουν καμιά καρέκλα, να γανώσουν κάνα μπακίρι, να σε φτιάξουν κάνα καλάθι και καμιά φάθα και σε αδειάζουν το σπιτικό χωρίς να καταλάβεις. Φουκαράδες να τους λυπάσαι, αμ αυτοί δεν έχουν φιλότιμο. Ράτσα από κλέφτες μέχρι και παιδιά αρπάζουν, του λέει ανοίγοντας την αυτοσχέδια αυλόπορτα. Έλα, έλα κόπιασε, κυρ-Κωσταντή, του είπε καλοδεχούμενη και πέρασαν στην αυλή.

– Α, για τ' αυτό έχεις τέτοιο σχύλο; Χμ! Να σας φλάει απ' τους γύφτους; Κι αφού σε κλέβουν, γιατί τους δίνεις να σου κάνουν δουλειές και δεν τις κάνεις μόνη σου;

– Τι να κάνω, κυρ-Κωσταντή, που έχω κόρες για παντρεία κι οι γαμπροί γυρεύουν παράδες και προικιά; Ποιος θα στηθεί στον αργαλειό; Ποιος θα παένει στα χωράφια; Ποιος θα βγάλει τα ζα στη βοσκή και ποιος θα κουμαντάρει το σπίτι;

– Αϊ, αϊ, μην τα παραλές, κυρά-Ευγενία. Τα κορίτσια είναι μεγάλα, και απ' όσο ξέρω, σε βοηθάν.

– Δόξα τω Θεώ, δεν έχω παράπονο από κανένα απ' τα στολίδια μου. Αλλά να, δύσκολα πολύ τα πράματα.

– Μη στεναχωριέσαι, κυρά-Ευγενία, και δε χάνει κανέναν ο Θεός.

– Μωρ' ο Θεός, καλά να είντος, δε χάνει κανέναν, όπως λες, αλλά εμείς χανόμαστε στις δουλειές κι προκοπή καμιά. Να, τέσσερις θυγατέρες ακόμα, λίγο το έχεις, πώς θα τις παντρέψουμε; Του γαμπρουλιά ακόμα τον χρωστάμε παράδες. Ευτυχώς που μας βγήκε καλός.

– Ξέρω, ξέρω, λέει ο Κωσταντής, γι' αυτό ήρθα, να δούμε τι θα κάνουμε για το ένα κορίτσι και η Ευγενία του έδειξε να κάτσει σε μια καρέκλα έξω στην αυλή.

– Κάτσε να ξεκουραστείς κι έρχομαι αμέσως, του λέει και πήγε μέσα στο σπίτι.

Ένα τραπεζάκι κάτω από μια σαμινιά κοτσιλισμένο από χελιδόνια, σπουργίτια και από φύλλα, που έπεφταν πού και πού. Αν και τα κορίτσια της Ευγενίας το καθάριζαν πολλές φορές την ημέρα, αυτό πάντα κάτι θα είχε. Ακόμα και η γάτα ανέβαινε πολλές φορές κι από κει πηδούσε στη σαμινιά να πιάσει κάνα σπουργίτη.

Φύσηξε ο Κωσταντής κάνα δυο φύλλα από μπροστά του, έβγαλε το σακάκι του, σκούπισε τον ιδρώτα και στο μυαλό του συνωστίζονταν οι λόγοι της επίσκεψής του.

Την οικογένεια της Ευγενίας την ήξερε εδώ και πολλά χρόνια ο Κωσταντής, που ήταν από ένα διπλανό χωριό. Με τον άντρα της, τον Θοδωρή, είχαν γνωριστεί στην Ιταλογερμανική κατοχή, σαν «μαυραγορίτες» και από τότε κρατούσαν μια φιλική επαφή. Αραιά και πού βρισκότουσαν σε πανηγύρια και σε γάμους και ο άντρας της Ευγενίας, ο Θοδωρής, ήταν πολύ γνωστός στα γύρω χωριά απ' τις διάφορες δουλειές που έκανε.

«Τι να κάνω, μωρ' Κωσταντή; Τρανή φαμελιά. Πέντε παιδιά, μια γυναίκα και μια μανιά θέλουν ταή και πότισμα, φάρμακα και στολίδια. Τρεις τσούπρες τρανές, υποχρεώσεις και μέχρι να τρανέψουν οι δυο μικρότερες να με βοηθήσουν, ε... α, ζήσε μάνα να φας τριφύλλι...», είχε απαντήσει στον Κωσταντή ο Θοδωρής, την τελευταία φορά που συναντήθηκαν, όταν ο Κωσταντής του είπε πως δουλεύει πολύ.

Μέσα στο σπίτι, στη μια κάμαρα από τις δυο, οι δυο κόρες τής Ευγενίας, η Μαρίνα που ήταν η δεύτερη και η Ειρήνη που ήταν η τέταρτη, είχαν δει και είχαν ακούσει όλη τη συζήτηση με το μουσαφίρη και τη μάνα τους. Σαν άκουσαν το όνομα, Κωσταντή, τρόμαξαν και πιότερο η δεκαοχτάχρονη Μαρίνα, που είχε το προβάδισμα για πάντρεμα. Αλλά και η αδελφή της Μαρίνας, η δεκατετράχρονη Ειρήνη, όχι μόνο τρόμαξε, αλλά και θύμωσε. Στην κουβέντα, που έκανε ο μουσαφίρης ο Κωσταντής με τη μάνα της, είχαν κοκκινίσει τα μάγουλα της Ειρήνης από θυμό κι ένα

ελαφρύ τρεμούλιασμα φάνηκε στα χείλη και στα στήθη της.

– Ε δεν είμαστε καλά, μου φαίνεται, που αυτόν τον παππού, τον φαλακρό, μας τον έφεραν για γαμπρό, λέει σιγά στην Μαρίνα, έτοιμη για καβγά και χτυπούσε το πόδι της στο χώμα, σαν τον ταύρο που ετοιμάζεται να ορμήσει στην αρένα.

– Σώπα, θα μας ακούσουν, της απαντά η Μαρίνα. Κάποιο λάθος θα γίνεται.

– Μωρέ, άσε με να πεταχτώ έξω και να τον προγκίξω, το γέρο.

– Πάψε, σου λέω, έρχεται η μάνα, λέει η Μαρίνα και άρχισαν να ξανακεντούν, αφού ο ανεπιθύμητος μουσαφίρης τις είχε διακόψει.

– Τι κάντε εσείς, σουσουράδες μου; Δεν ακούσατε που ήρθε μουσαφίρης; Σήκω, Μαρίνα, να καθαρίσεις το τραπέζι και να τον κεράσεις κι εσύ Ρήνα μ' πλάλι (τρέξε) να φωνάξεις τον πατέρα απ' το καφενείο.

– Τι λες, βρε μάνα, διαμαρτυρήθηκε η Ειρήνη. Τι να πω στον πατέρα, βρε μάνα; Ότι ήρθε ένας παππούς γαμπρός; Τι μαγειρεύετε κρυφά για την Μαρίνα και δεν άφηνες το μούργο να τον φάει, να ησυχάσουμε;

– Σκάσε εσύ, την αντίκοψε η μάνα της, γαϊδούρα ξεσαμάρωτη. Δεν είναι γαμπρός ο άνθρωπος; προξεντής είναι και γαμπρό με προξενιό μας φέρνει. Άντε ξεκουμπίσου και κράξε τον πατέρα σου να έρθει. Πλάλι σ' είπα.

Πέταξε με νεύρα το κέντημα και έφυγε σχεδόν τρέχοντας. Έξω στην αυλή, σαν την είδε ο Κωσταντής, της χαμογέλασε μέχρι τ' αφτιά, αλλά η Ρήνα, όπως τη φώναζαν όλοι στο σπίτι, άφησε το χαμόγελο του Κωσταντή να περιπλανηθεί σαν φύλο, μέχρι που έσβησε.

Λίγες μέρες πριν, είχε έρθει ένας συγχωριανός και τους έφερε χαμπέρι πως θα έρχονταν ο Κωσταντής να κουβεντιάσουν για έναν γαμπρό. Μάλιστα ο γαμπρός ήταν συνονόματος με

τον προξεντή και η Αγγελική, η πρώτη κόρη της Ευγενίας, παντρεμένη και λεχώνα, διέδωσε το νέο με χαρά στις αδελφές της, πως θα έρχονταν ο ίδιος ο γαμπρός να δει την Μαρίνα. Ήσυχη πλέον η Ειρήνη κατευθύνεται προς το καφενείο να βρει τον πατέρα της, ο οποίος την αγαπούσε πολύ. Φύση και μοίρα είχαν συνεργαστεί στενά με την Ειρήνη, προκειμένου να της δώσουν όσο καλύτερα προικιά διέθεταν. Και την φτιάξανε μια κοπέλα, άσπρη, γαλιανομάτα, αφράτη, με λαμπερό και γλυκό πρόσωπο και με καστανά μαλλιά, που σαν κύματα έπεφταν στις πλάτες της. Παρόλο που ήταν μόνο δεκατέσσερα χρονών, έδειχνε ώριμη κοπέλα. Στο σπίτι ήθελε να συμμετέχει ενεργά και να ανακατεύεται σε όλες τις συζητήσεις, ακόμα και σ' εκείνες που δε την αφορούσαν. Να, παρά λίγο να στήσει καβγά με τον Κωσταντή. Η μάνα της τη χαίρονταν και την καμάρωνε, παρόλο που με όλα τα μέλη της οικογένειας δημιουργούσε ασήμαντους μικροκαβγάδες. Θεωρούσε τις απόψεις της απόλυτες και ήταν ανυποχώρητη διεκδικήτρια. Θύμωνε εύκολα, αλλά και υποχωρούσε εύκολα. Έτσι η μάνα της, τάχα, την μάλωνε πολλές φορές, ενώ ο πατέρας της έλεγε πως λάθος ήταν που γεννήθηκε κορίτσι. Δουλευταρού και ασυναγώνιστη. Στο μάζεμα του βαμβακιού, στα ξένα βαμβακοχώραφα του Θεσσαλικού κάμπου, μετρούσε για τρεις γυναίκες.

Στο καφενείο του χωριού ο Θοδωρής περνούσε την ώρα του με σκέψεις. Σκέψεις καθημερινές για τις δουλειές, για τη φαμελιά, για προίκες. Σκέψεις για ένα δαμάλι που του έλειπε. Πρόσφατα του αρρώστησε το ένα από τα δυο που είχε και του λείπανε μερικές χιλιάδες δραχμές να αγοράσει ένα άλλο. Έχει τώρα λίγα χρόνια που ασχολείται με τα δαμάλια και

του έφεραν κάμποσα χρήματα. Σε ολόκληρο το χωριό υπήρχαν κοπάδια από γελάδες και τα αρσενικά ήταν λίγα και μετρημένα. Έτσι ο Θοδωρής διέθετε τα δαμάλια και οι συχωριανοί έφεραν τις γελάδες τους για ζευγάρωμα. Αυτό ήταν το πρώτο που τον απασχολούσε αυτόν τον καιρό· ένα δαμάλι.

Ουφ! Δουλειά κι αυτή. Την είχε βαρεθεί ο Θοδωρής. Περίμενε μόνο να μαζέψει λίγες παράδες για την Μαρίνα και θα τα πουλούσε. Για την τρίτη κόρη, την Αναστασία, κάπου δεκαέξι χρόνων, μια μελαχρινή κοπελίτσα και γλυκιά σαν χουρμάς που δεν έμοιαζε με κανέναν τους, είχε κάνα δυο χρόνια, όπως λογάριαζε. Για την Ειρήνη ακόμη πιο πολύ και για την τελευταία, την Ελένη, αυτό ήταν ακόμα νιάνιαρο. Μόλις τέλειωσε το σχολείο. Ούτε λόγος να μπει από τώρα στην αράδα της παντρειάς.

Δύσκολη δουλειά να καταφέρνεις ένα δαμάλι να πηδά στη ράχη μιας γελάδας. Δύσκολη, αλλά και επικίνδυνη, να φας και καμιά ποδαριά και να πας στον αγύριστο. Και γίνονταν ακόμα πιο δύσκολη, όταν ένας νεαρούλης γείτονας, ο Μέλτος ο χαζούτσικος, τον έλεγαν, έβλεπε να έρχεται γελάδα στο στάβλο του Θοδωρή, πλησίαζε κρυφά στην άκρη της αυλής να κοιτάξει το θέαμα. Δεν τα κατάφερε όμως. Μόλις το δαμάλι τον έβλεπε που κοιτούσε με γουρλωμένα μάτια και χαζογελούσε, κατέβαινε από τη γελάδα και μούγκριζε. Εκεί ο Θοδωρής καταλάβαινε τι συνέβαινε και έβαζε άγριες φωνές στον Μέλτο και άντε πάλι από την αρχή και δώσ' του να φέρνει τριγύρω το δαμάλι και να μουγκρίζει άγρια.

«Αχ!», σκέφτονταν. «Αχ! αυτοί οι γαμπροί!». Μεράκι το' χε να βρεθεί ένας και να πει δε θέλω τίποτα. Έστω και ψεύτικα. Ο Θοδωρής θα του έδινε περισσότερα. Αλλά πού να βρεθεί τέτοιος γαμπρός. Και να πεις ότι έχει άσχημα κορίτσια. Το ένα πιο όμορφο από το άλλο. Ουράνια αστέρια που ομορφαίνουν τη γη. Το ένα πιο γλυκό από το άλλο. Ακόμα κι αυτό το αγένωτο, η Ελένη, είχε καλά σημάδια.

Παρόλα αυτά ο Θοδωρής ήταν πάντα έτοιμος. Προίκα ξε-
 προίκα, έκανε κουμάντο και είχε πάντα πέντε παράδες στην
 άκρη για το κάθε κορίτσι. Το μόνο που τον ενοχλούσε πολύ
 ήταν το προξενιό. Το σιχαίνονταν. Τι να 'κανε όμως, να έβγαί-
 νε στο δρόμο και να έλεγε, περάστε γαμπροί, εδώ τα όμορφα
 κορίτσια; Ο νεαρός Μέλτος και μόνο, που σαν έβλεπε τα κορί-
 τσια του Θοδωρή σαλιάρωνε, θα έπαιρνε σίγουρα το ένα, όπως
 του είχε πει μια φορά: «Αι, μπάλμπα Θόδουλι, δως μ' κι μένα
 ένα κουλίτσ, λε, κι τα σι κάνου ούλεις τσι δ' λειές. Τέτοιουν γα-
 μπλό σαν του Μέλτου δε τα βλεις π' τενά». Κι ο Θοδωρής τον
 απόπαιρνε άγρια: «Βρε, αί στα τσακίδια από δω που σε πάει
 ο νους για παντρεία».

«Αχ!», ξανάκανε μέσα του και το μυαλό του γύρισε πίσω,
 όταν ήταν δεκαοχτώ χρονών παιδί και ο πατέρας του τον έστει-
 λε για τσοπάνο στο διπλανό χωριό να φυλάξει γελάδια. Εκεί ο
 νοικοκύρης τον τάιζε, τον πότιζε, του έδωνε και λίγες παράδες
 και του 'δωσε κατάλυμα για ύπνο μια καλύβα δίπλα απ' το
 αχούρι. Κι εκεί ο Θοδωρής μετά από κάνα δυο μήνες αγάπη-
 σε τη μια από τις δυο κόρες του νοικοκύρη, την Ευγενία. Μια
 αγάπη αγνή και δυνατή, που, παρόλο που η Ευγενία δεν ήθελε
 ακόμα να μάθει ο πατέρας της το δεσμό τους, ο Θοδωρής την
 γύρεψε για γυναίκα του.

Μόνο που δε τον βάρεσαν ο πατέρας της Ευγενίας και ο
 αδελφός της, αλλά τον πέταξαν έξω λέγοντας πως αν ξανα-
 φανεί στο χωριό θα του έκοβαν ποδάρια και αχαμνά. Λίγες
 μέρες μετά ο Θοδωρής έκλεψε την Ευγενία και την ίδια μέ-
 ρα παντρεύτηκαν στο εξωκλήσι του Αϊ-λιά. Έστειλε χαμπάρια
 ο πατέρας της Ευγενίας, ξανάστελνε, τίποτα. Η Ευγενία είχε
 αφιερωθεί και αφοσιωθεί στη νέα οικογένεια του Θοδωρή, που
 τους πρώτους μήνες ήταν κάπου δεκαέξι νοματαίοι.

Δέκα αδέρφια είχε ο Θοδωρής, τα περισσότερα παντρεμένα,
 που μένανε στο ίδιο χωριό, και τους γονείς του. Δύσκολες οι

συνθήκες τον πρώτο καιρό και πιότερο δύσκολος γίνονταν για τους υιόπαντρους. Όταν μετά ένα χρόνο κλήθηκε να πάει στο στρατό, είχαν αποκτήσει το πρώτο τους παιδί... Ένα «ουφ!» ξέφυγε του Θοδωρή και ο αδελφός του ο Δημοσθένης, που έπαιζε χαριτιά μ' έναν συχωριανό τού λέει:

– Τι έχεις πάλι, βρε αδελφέ, σεκλέτια; Σε βλέπω σεκλετισμένο, τι σε βασανίζεις;

– Τίποτα, Δημοσθένη. Να, περιμένω να δω ποιος θα κερδίσει, να πληρώσει τον καφέ και να φύγω.

Πάνω στην ώρα τον πλησίασε ο καφετζής κάνοντας νόημα με το δάχτυλο στα χείλη. Σκύβοντας στο αφτί του, του είπε πως η κόρη του τον περιμένει.

Στο δρόμο ο Θοδωρής σκέφτονταν το μουσαφίρη τι τάχα να του 'φερνε. Θα του 'φερνε το γαμπρό, όπως πρόσφατα τα είχαν κανονίσει ή τίποτε άλλο;

Περνώντας μέσα από την πλατεία του χωριού ανάμεσα από τα τραπέζια, που μόνιμα τα είχαν τα γύρω καφενεία, για μια στιγμή κοντοστάθηκε. Άδεια η πλατεία από κόσμο, άδεια και τα τραπέζια: μόνο τα φύλλα των δέντρων σαν ξεχασμένα αργόπεφταν.

Κοίταξε μια στιγμή μπροστά του τα τραπέζια, σ' αυτά που εδώ και λίγες μέρες είχαν καθίσει αρκετοί άνθρωποι απ' τη διπλανή πόλη κι ένα άχρωμο χαμόγελο κρεμάστηκε στα χείλη του. Έτυχε να βρίσκεται και ο Θοδωρής την ίδια μέρα στην πλατεία και χωρίς να θέλει, έγινε θεατής σε ένα άδοξο προξενιό. Συχωριανή η κοπέλα, από τη διπλανή πόλη ο γαμπρός, τους οποίους, ο Κωσταντής, ως προξεντής, έφερε σε συνάντηση.

Οι ξένοι ήρθαν απόγεμα κι έφυγαν νύχτα χωρίς αποτέλεσμα. Δεν έμαθε τους λόγους, γιατί δεν ταίριασε εκείνο το προξενιό. Το μόνο που είδε ήταν η έντονη δυσαρέσκεια και διαμαρτυρία των ξένων, που οι ντόπιοι τους κορόιδεψαν. Η υποψήφια νύφη, αντί να έρθει κοντά στο τραπέζι και να γνωριστεί με το

γαμπρό και τους καλεσμένους, όπως είχαν συμφωνήσει, πέρασε στο δρόμο, δίπλα από την πλατεία που γίνονταν η βόλτα μαζί με μια φίλη της κι αυτό ήταν όλο. Έτσι και με δοσμένο το «ναι» απ' την πλευρά του γαμπρού, πέρασαν περίπου δυο ώρες περιμένοντας και οργισμένοι έφυγαν. Ο Θοδωρής ένιωσε ντροπή γι' αυτήν την κοροϊδία και βλέποντας το φίλο του τον Κωσταντή σκέφτηκε για μια στιγμή να πάει και να του πει αίσχος και ντροπή να κοροϊδεύει έτσι τον κόσμο. Μάλιστα του είχε αρέσει ο γαμπρός, ένα νεαρό παλικαράκι, που είχε θυμώσει και του είχαν ανάψει τα μάγουλα.

Την άλλη μέρα, ο Κωσταντής και ο Θοδωρής βρέθηκαν τυχαία στο εβδομαδιαίο παζάρι στο διπλανό κεφαλοχώρι. Τώρα, ίσαμε δέκα μέρες μετά, σε λίγες στιγμές θα βρίσκονται στο σπίτι του Θοδωρή. Άφησε τις σκέψεις του ο Θοδωρής, εκεί στην άδεια πλατεία και ξεκίνησε για το σπίτι.

– Αα! Σε φαριστώ πολύ, καλό κορίτσι, λέει ο Κωσταντής στην Μαρίνα, καθώς εκείνη του πρόσφερε ένα τσιπουράκι. Στην υγεία σ' και καλό τυχερό να 'χεις. Μονοκοπανιά ήπια το ντόπιο τσιπουράκι, που ο Θοδωρής έφτιαχνε κάμποσα κιλά, ίσα να περνάν τη χρονιά τους και για κάνα κέρασμα, να καλή ώρα όπως τώρα και συνέχισε με δυσκολία.

– Πώς σε λένε, κοπελιά μ', λέει ο μουσαφίρης, καταπίνοντας πολλές φορές το σάλιο του να ξεπλυθεί η κάψα.

– Μαρίνα, μπάρμπα, Μαρίνα.

– Τι δουλειές ξέρεις, Μαρίνα, κόρη μου; Την ρωτά με φανερό περιέργεια.

– Όλες τις σπιτικές. Βοηθάω τη μάνα μου και το σπίτι, κεντάω, ξέρω μοδιστρική. Μου έμαθε να ράβω η μοδίστρα μου, μια πολύ καλή μου φιλενάδα, που κάνουμε και πολύ παρέα, πάω και στα βαμβάκια, απαντά με κόκκινα μάγουλα η Μαρίνα και δε βλέπει την ώρα να έρθει η μάνα.

Πάνω στην ώρα φάνηκε η μάνα της, κρατώντας στα χέρια

της ένα δίσκο με λίγο τυρί κι ελιές και η Μαρίνα πήγε μέσα. Στάθηκε στο παράθυρο και μέσα από τις κουρτίνες κοιτούσε το μουσαφίρη και τη μάνα της που έπιασαν κουβέντα. Έπιασε το κέντημά της και κάθισε στο κρεβάτι προσπαθώντας να κεντήσει. Δεν είχε και την Ειρήνη παρέα. Φεύγοντας της είπε πως θα περνούσε από μια φίλη της. Έτσι μόνη και αμήχανη στο δωμάτιο δεν ήξερε τι να κάνει.

Να πάει στη φιλενάδα της τη μοδίστρα, που τόσο αγαπούσε, δεν της έρχονταν καλά. Να πάει δίπλα στο θείο τον Δημοσθένη να δει τη θεια της, το απέρριψε. Θα μάθαινε όλο το χωριό. Έτσι η μόνη λύση ήταν να αφοσιωθεί στο κέντημά της, που όμως δεν μπορούσε. Ο μουσαφίρης έξω τραβούσε την προσοχή της. Έχοντας εμπιστοσύνη στη μάνα της να χειριστεί εκείνη το θέμα της, προσπάθησε να συγκεντρωθεί στις τελευταίες εξελίξεις, για τις οποίες, καθώς έφτασε το χαμπέρι ότι θα έρθει ο προξεντής ή ο γαμπρός, οι αδελφές της μιλούσαν συχνά.

Στα δεκαοχτώ της η Μαρίνα δεν είχε νιώσει το άγγιγμα της αγάπης ή του έρωτα. Σκιρτήματα στην καρδιά της ένοιθε πολλά, αλλά δεν μπορούσε να δώσει έναν προσδιορισμό· δεν μπορούσε να πάρει αποφάσεις. Δεν μπορούσε να πει «αυτό το αγόρι μου αρέσει». Σε κάποια αγόρια χαμογελούσε και σε κάποια άλλα έδειχνε αδιάφορη.

Το περιβάλλον στενό και τα πολλά πρώτα της ξαδέλφια δεν την άφηναν ποτέ μόνη. Θέλοντας να της δίνουν ευκαιρίες διασκέδασης, όπως μια βόλτα στο χωριό και κατά καιρούς η παρακολούθηση καμιάς κινηματογραφικής ταινίας, στερούνταν την πραγματική ελευθερία, την ευτυχία και τη χαρά. Για το δρόμο της ευτυχίας, της αγάπης, του έρωτα δε της μιλούσε κανείς. Ούτε η μάνα ούτε ο πατέρας. Έλεγαν μόνο: «Να είστε καλά κορίτσια και φρόνιμα, κι όταν θα έρθει η ώρα, θα εμφανιστεί και ο άντρας της ζωής σας. Και παν απ' όλα», τόνιζαν, «την αξία της τιμής και τα μάτια σας δεκατέσσερα».

Κάτι λίγα που γνώριζε η Μαρίνα ήταν το σκίρτημα της καρδιάς. Αυτή ακολουθούσε το δικό της δρόμο, χτυπούσε, έστελνε αίμα στα μάγουλα, έφερνε κάτι ελαφρές γλυκές αντράλες, αλλά κι αυτός ο δρόμος δεν οδηγούσε πουθενά. Σαν τον καλόγερο του μοναστηριού, που με στοχασμό παίζει με τις χάντρες του κομπολογιού, τις φέρνει από δω, τις φέρνει από κει, ακούει κάποια διαπεραστικά «τσικ-τσακ», λες και εκρήγνυνται και μένουν εκεί. Έτσι και οι θαυμαστές της Μαρίνας μένανε σαν χάντρες και αδιάθετοι.

Αραιά και πού συζητούσε με τη μάνα της για κάνα αρραβώνα, που ακούγονταν, σχολιάζοντας τη νύφη και το γαμπρό. Εκεί, δειλά-δειλά ρωτούσε για τον τάδε η Μαρίνα, αλλά αυτός ο τάδε ήθελε μεγάλη προίκα, απαντούσε η μάνα κι ήταν από μεγάλο σινάφι. Έτσι περνούσε στο περιθώριο ένας νέος, που οι δικοί του επιλέγανε πρώτα την προίκα και βεβαίως και το σινάφι, συνήθως της νύφης. Λίγες οι περιπτώσεις του έρωτα. Πού και πού ακούγονταν πως κλέφτηκε η τάδε, παρόλο που το χωριό ήταν μεγάλο. Πληθώρα τα κορίτσια, μιλιούνια οι νέοι: δέσποζαν το όνομα και η προίκα, ενώ πρυτάνευε ο φόβος μη βγει κακό όνομα, μη γελαστεί η κοπέλα και χάσει την τιμή της. «Θα σας κρεμάσω κερατίνες αν μάθω τίποτα, αλίμονό σας...», έλεγε ο πατέρας και η μάνα της Μαρίνας.

Σκίρτημα ένωσε η Μαρίνα στο πανηγύρι του χωριού, όταν σ' ένα χορό κατάφερε ένας νέος να της πει δυο κολακευτικά λόγια. Ρίγος ένωσε καθώς μια φορά πήγαινε τις δυο γελάδες στον κεντρικό δρόμο του χωριού κι εκεί θα τις παραλάβαινε ο γελαδάρης να τις οδηγήσει στη βοσκή. Ρίγος ένωσε αλλά και ντροπή καθώς η γελάδα βόνισε μπροστά της και την λέρωσε. Εκεί ένα νέο παιδί της είπε πως, μια τόσο όμορφη κοπέλα, την αδικεί η μάνα της να τη στέλνει στα γελάδια. Ήταν η τελευταία φορά εκείνη. Η μάνα της δεν την ξανάστειλε. Ρίγος ένωσε, όταν με την αδελφή της την Ειρήνη πήγαν να μαζέψουν ξυ-

λα στα πλατάνια δίπλα απ' το χωριό. Κι εκεί ένας νεαρός την πλησίασε και της μίλησε. Κι ήταν κι αυτός μια χάντρα στο κομπολόγι της Μαρίνας. Μια χάντρα που μόνο χτυπούσε.

Σύμφωνα με την εποχή και χάρη στην καλή της φιλενάδα, τη μοδίστρα, μια πολύ όμορφη γυναίκα, γύρω στα εικοσιπέντε με πολλούς γαμπρούς να την γυροφέρνουν, η Μαρίνα δεν πήγαινε συχνά σε δουλειές έξω από το χωριό. Τον περισσότερο χρόνο τον περνούσε στη μοδίστρα της κι έτσι ήταν πάντα καλοντυμένη, πάντα χτενισμένη και χαμογελαστή με όλους όσους συναντούσε κατά τη διάρκεια της διαδρομής από το σπίτι της στη μοδίστρα και αντίστροφα.

Καστανομάτα και καστανομαλλούσα, με τα μαλλιά της πότε πλεξούδες πότε χυτά στις πλάτες της, προκαλούσε την προσοχή. Το κορμί της, ανάλογο με το όμορφο πρόσωπό της, έδινε τη δική του διάσταση και οι κρυφοπροξενιές στο σπίτι διαδέχονταν η μία την άλλη. Ένα, δυο νέα παιδιά, που η Μαρίνα θα ήθελε, δεν έστειλαν προξενιό, αλλά μήτε έδειξαν το ενδιαφέρον που η Μαρίνα περίμενε. Μόνο όταν την έβλεπαν, φλυαρήζαν ερωτολογώντας με δανεικά λόγια τραγουδιών.

Και άλλα πολλά νεανικά σκιρτήματα ένωσε η Μαρίνα, που άλλα έσβηγε ο χρόνος, άλλα περικύκλωναν την ύπαρξή της και άλλα ατονούσαν, λες κι έμελλε κάτι να γίνει. Ένα παράδοξο και ανακατεμένο σκίρτημα ένωσε την ίδια Κυριακή με τους ξένους στο χωριό τους, που ήρθαν για κείνο το προξενιό. Όλο το χωριό είχε καταλάβει εκείνο το θέατρο κι η Μαρίνα κάνοντας βόλτα με δυο άλλες φίλες της έζησαν από κοντά κείνο το σούρουπο τι είχε συμβεί.

Σκίρτησε ακόμα περισσότερο και μονομιás πετάχτηκε από το κρεβάτι και πήγε στο παράθυρο να δει. Ναι, είναι ο ίδιος ο προξεντής. Κρατώντας τη φαντασία της ζωντανή, γύρισε στο κρεβάτι και βρέθηκε στην πλατεία με τις φίλες της. Προσπάθησε να ακούσει την κουβέντα, που οι τρεις φίλες κάνανε μεταξύ

τους, δεν τα κατάφερε. Οι εικόνες έρχονταν πιο εύκολα. Σα να τους βλέπει όλους μπροστά της. Τη συχωριανή υποψήφια νύφη, τους καλεσμένους, τον προξεντή. Η μόνη εικόνα που δεν έρχεται είναι εκείνη του νέου. Έβαλε τα δυνατά της να συγκεντρωθεί κι έκλεισε μάτια κι αφτιά να μην ακούει τίποτα. Μόνο που ένας απόηχος της οργής του νέου έρχεται τώρα στ' αφτιά της:

«Α, να χαθείτε, χωριαταράδες. Μπρος! Πάμε να φύγουμε...», είχε φωνάξει το νέο παιδί στην παρέα του τόσο δυνατά, που τον άκουσαν πολλοί γύρω του.

– Αχ! Θεέ μου, μουρμούρισε η Μαρίνα. Τα θυμάμαι τα λόγια του. Τι κρίμα, πόσο άσχημα να ένωσε, ο καημένος!

Τις σκέψεις της Μαρίνας διέκοψε ο «μούργος» καθώς ο Θεόδωρος περνούσε στην αυλή. Χαιρετήθηκαν σαν φίλοι με τον προξεντή και πριν η Μαρίνα βυθιστεί στις σκέψεις, η μάνα τη φώναξε να πάει κοντά της.

Έφτιαξε έναν καφέ στον πατέρα της και σαν ηλεκτρισμένη γύρισε στο δωμάτιο. Προσπάθησε να γυρίσει πίσω νοερά αλλά δεν τα κατάφερε. Έτσι άρχισε να σκέφτεται τον εαυτό της και το μουσαφίρη. Μπορεί να ήταν προξενιό, αλλά αυτή είχε τον τελευταίο λόγο. Η μάνα της πάντα της το έλεγε: «Πρώτα βλέπουμε και μετά ταιριάζουμε».

Το λόγο στην αυλή τον είχε ο προξεντής και οι γονείς της Μαρίνας τον άκουγαν προσεχτικά.

– Μην έχετε καμιά αμφιβολία, έλεγε ο Κωσταντής τονίζοντας τα λόγια του με σιγουριά. Το παιδί το γνωρίζω καλά καθώς και τους γονείς του. Νοικοκυραίοι, σας λέω. Βέβαια δεν είναι πλούσιοι, αλλά έχουν στην πόλη σπίτι δικό τους και το παιδί είναι τεχνίτης. Το μέλλον του είναι λαμπρό. Κι αν τύχει και κλείσουμε τη δουλειά, με την προίκα που θα του δώσετε, σκέφτεται να ανοίξει δική του δουλειά. Αυτά και το γοργό χάρη. Αποφασίστε.

– Να δούμε το παιδί πρώτα, λέει η Ευγενία, το κορίτσι μας δε το 'χουμε για πέταμα.

– Αυτό είναι το πιο καλό, συμφώνησε ο Κωσταντής. Αφήστε με να το κανονίσω. Μόνο που...

– Μόνο που, τι πράγμα Κωσταντή; Λέει ο Θοδωρής, σαν είδε τον προξεντή να μην ολοκληρώνει.

– Μόνο που θα πρέπει να έρθετε εσείς στην πόλη. Μετά από κείνο το ρεζιλίκι που έπαθε το παιδί, δεν πρόκειται να ξαναπατήσει στο χωριό σας.

Η Μαρίνα από μέσα ακούγοντας τα τελευταία λόγια του προξεντού ανατρίχιασε, κι ένα «αχ, Θεέ μου» ξέφυγε από τα χείλη της.

– Λοιπόν, υπάρχει πρόβλημα να 'ρθετε στην πόλη;

– Θα το κουβεντιάσουμε με την Μαρίνα, Κωσταντή. Εκείνη θα αποφασίσει.

– Τηράτε, μην αργείτε. Το παιδί θέλει να γίνει γάμος γρήγορα. Πριν τα Χριστούγεννα.

– Χμ! Με στριμώχνεις, Κωσταντή, λέει ο Θοδωρής σκεφτικός. Έχω κι άλλες υποχρεώσεις αυτό τον καιρό και δε θέλω γαμπρό βερεσέ.

– Έλα, βρε αδερφέ, μη τα παραλές.

– Καλά σου λέει ο Κωσταντής. Ας δούμε το παιδί πρώτα και βλέπουμε, λέει η Ευγενία και σηκώθηκε. Άντες και με την κουβέντα θα μείνουμε νηστικοί σήμερα. Εγώ θέλω να το δω το παιδί με τα μάτια μου, αλλά πρώτη πρέπει να το δει η Μαρίνα. Αυτήν θα παντρέψουμε, γουρούνι στο σακί δεν παίρνουμε.

– Μωρέ, το παιδί εγώ το είδα και μου άρεσε, απάντησε ο Θοδωρής, χωρίς να μπορέσει να κρατήσει το χαμόγελό του, που όλο πλάτυνε. Να ρωτήσουμε το κορίτσι και να κατέβουμε στην πόλη να ειδωθούμε και άμα ταιριάσουν, να τελειώνουμε, είπε και γέμισε τα ποτήρια με σίπουρο.

Μπερδεμένη η Μαρίνα και παγιδευμένος ο μέσα κόσμος της. Πώς να αποφασίσει για το μέλλον της που θα κριθεί από ένα προξενικό χωρίς καν να γνωρίζει το μέλλοντα σύζυγο; Με-

Έγραψαν για τον Βάιο Φασούλα
και το έργο του

Κριτική στο μυθιστόρημα του Βάιου Φασούλα
«Μαρίνα»

Ελευθερία Μπέλμπα,
Φιλολόγος, συγγραφέας, κριτικός

Το κεντρικό πρόσωπο, η Μαρίνα, μας εισάγει στο πλαίσιο του ομώνυμου μυθιστορήματος του λογοτέχνη, δημοσιογράφου και προέδρου της ΕΕΛΣΠΗ Βάιου Φασούλα. Η υπόθεση αυτού του έργου εκτυλίσσεται στη Γερμανία. Παρατηρούμε έτσι τις αγωνίες και τα προβλήματα των Ελλήνων μεταναστών, τη θέση της οικογένειας και το κοινωνικοπολιτικό υπόβαθρο του καιρού μας. Η αφήγηση είναι τριτοπρόσωπη, με εξωτερική εστίαση των γεγονότων. Η γλώσσα του έργου είναι πηγαία και δημοτική. Γίνεται με τη χρήση συνάμα τοπικών ιδιωματισμών που καθρεφτίζουν τη διάσωση της παράδοσης στην ελληνική επαρχία, ενώ στα περιγραφικά μέρη με τα σχήματα λόγου, την αλληγορία, το φυσικό στοιχείο παρόν να συμπορεύεται με τις εκάστοτε παραστάσεις ενισχύεται ο λυρισμός.

Μια αναδρομή στο παρελθόν στη συνέχεια μάς μεταφέρει στην ελληνική επαρχία της δεκαετίας του '60, στο Θεσσαλικό κάμπο. Η κυρα-Ευγενία έχει πέντε κόρες και σκοπεύει να παντρέψει τη μία. Κυριαρχεί το παραδοσιακό μοτίβο της προίκας. Ο Κωσταντής είναι ένα άλλο παράλληλο πρόσωπο, φίλος του άντρα της Ευγενίας, του Θόδωρη (είχε δαμάλια και οι συγχωριανοί του έφεραν γελάδες να ζευγαρώσουν μ' αυτά, αντιμετώπιζε κυρίως οικονομικά προβλήματα για την αγορά ενός δαμαλιού, παράλληλα με το πρόβλημα να προικίσει τις κόρες του). Σημειώνεται η σήμανση του τρόπου ζωής, του ιστορικού πλαισίου με έμφαση στις μικροϊστορίες που διαπνέονται από λαογραφικά στοιχεία.

Μια από τις κόρες της Ευγενίας, η Μαρίνα, δεκαοχτώ χρόνων τότε, θα δοκίμαζε την εμπειρία του προξενιού, εφόσον οι δικοί της είχαν προβεί στην ανεύρεση γαμπρού για εκείνη, ενώ ακόμα δεν είχαν ωριμάσει τα συναισθήματά της για κάποιον, παρά μόνο επιφανειακά (αυτό πιστοποιείται από το επεισόδιο σ' ένα πανηγύρι και σ' άλλο σημείο, όταν μάζευαν ξύλα με την Ειρήνη). Ακόμα μια αναδρομική αφήγηση καταγίνεται με την ιστορία αγάπης των γονιών των κοριτσιών, της Ευγενίας και του Θόδωρου, που κλέφτηκαν αποδεικνύοντας τα αμοιβαία αισθήματά τους και το ισχυρό τους πείσμα. Εμφαντικά διατυπώνονται σημασίες, όπως ο έρωτας, η αυτόβουλη δράση των προσώπων, η ευαισθησία.

Στη συνέχεια παρακολουθούμε το ιστορικό τού προξενιού της ηρωίδας του βιβλίου με έναν νεαρό, τον Κωνσταντίνο (Ντίνο τον φώναζαν οι φίλοι του). Η κοπέλα γνώριζε σχετικά μ' αυτόν, εφόσον δεν κατόρθωσε ο ίδιος προξενιτής να περατώσει τη γνωριμία του νέου με μια άλλη κοπέλα του χωριού, που τον απέρριψε ουσιαστικά. Ο θυμός του τον υποκίνησε να κάνει το ίδιο στη Μαρίνα που του προξένευαν, αλλά μετάνιωσε, αποδεικνύοντας ότι σεβόταν τη

θέση της κοπέλας- έτσι πρωτοστατεί η πλήρης ρεαλιστική ψυχογράφηση του ήρωα απογυμνωμένου από την τάση εξιδανίκευσης. Στη συνάντηση των συγγενών πρωτοστατεί η μητέρα του Ντίνου, η κυρα-Κατίνα, προστατευτική, απαιτητική και ο πατέρας του, ο Αλκιβιάδης. Στο σημείο αυτό κυριαρχούν ηθογραφικά στοιχεία με έμφαση στα έθιμα, την τυποποιημένη παραδοσιακή διαδικασία κι ωστόσο την αμιγγή ανθρώπινη επικοινωνία.

Παράλληλα πρόσωπα η Ρωξάνη και ο Βαγγέλης. Μέσα από την περιγραφή τους αναδύεται η εικόνα του εκφυλισμού και του κοινωνικού αποκλεισμού μέσα από τα αδιέξοδα στις διαπροσωπικές σχέσεις, πράγμα που καθιστά νεορεαλιστικό το ύφος γραφής. Όλα συνοδεύονται από την εντύπωση του πρώτου έρωτα ανάμεσα στους κεντρικούς ήρωες και το πλαίσιο της ζωής στη μεταπολεμική εποχή. Αναδεικνύεται έτσι η διαβίωση στην ελληνική επαρχία, οι εργασιακές ασχολίες, κυρίως η αγροτική, και τα οικονομικά ζητούμενα.

Περισσότερο η ανέχεια και το οικονομικό αδιέξοδο λοιπόν προκάλεσε την απόφαση του ζευγαριού να αποδημήσει στο εξωτερικό προς αναζήτηση καλύτερης τύχης. Αξιοπρόσεχτο σημείο επίσης ο παραδοσιακός γάμος της Μαρίνας, με συγκινησιακές περιγραφές. Η τρυφερότητα και ο ερωτισμός διάχυτος αντικαθρεπτίζεται στην Αθήνα, όπου μεταβαίνει το ζευγάρι. Μετά την επάνοδο στα μέρη τους ακολουθεί η αναγκαιότητα της στρατιωτικής υπηρεσίας του Ντίνου, που έτσι αποχωρίζεται τη Μαρίνα και παρακολουθούμε τη ζωή του στους στρατώνες. Μάλιστα η απουσία του επιδείνωσε την οικονομική δυσπραγία της οικογένειάς του, με συνέπεια στις άδειές του να προβαίνει σε κάθε λογής εργασίες, προκειμένου να ελαφρώσει τη γυναίκα του από τα βάρη.

Ενδεικτική είναι η αναδίπλωση της οικονομικής πραγματικότητας στην Ελλάδα ως τα τέλη της δεκαετίας του '60, η επισήμανση των κοινωνικοπολιτικών δεδομένων που επέφερε η επταετία της δικτατορίας, συνάμα με την πορεία των κεντρικών ηρώων στην ιδιωτική τους ζωή. Μέχρι που το 1970 η Μαρίνα αναγνωρίζει ότι η μόνη διέξοδος γι' αυτήν είναι η μετανάστευση στο εξωτερικό, θεραπεία της ανέχειάς τους. Ωστόσο ο σύζυγός της αντιδρά, αρνείται να την ακολουθήσει. Τελικά αποδημεί πρώτη με την αδερφή της την Ειρήνη για τη Γερμανία, όπου συμβιώνουν και προσπαθούν να ορθοποδήσουν στον εργασιακό χώρο.

Ο Β. Φασούλας με αριστοτεχνικό τρόπο πραγματεύεται το ζητούμενο της εξωτερικής μετανάστευσης, μια πραγματικότητα που σηματοδοτεί την Ελλάδα της δεκαετίας του '60 και μετά, προσεγγίζοντας, μέσα από την ψυχοσύνθεση των προσώπων και παράλληλα μέσα από την αναζήτηση των ρεαλιστικών συνθηκών διαβίωσης, τα βασικότερα αίτια του φαινομένου. Μέσα από την επιβίωση των δυο γυναικών εμφανίζονται διάφορα πρόσωπα που αντιπροσωπεύουν τη δική τους ιστορία στο εξωτερικό και κυρίως την απασχόλησή τους στις βιομηχανίες στη Γερμανία. Σημειώνεται η θέση του βιομηχανικού εργάτη, η επαφή του με το παραγόμενο εμπόρευμα, η αλλοτρίωσή του απ' αυτό, η αυτοματοποίηση που διεισδύει στις κοινωνικές συνθήκες.

Κατά την παραμονή του Ντίνου στην Ελλάδα ως παραστάσεις ρεαλισμού πιστοποιούνται και τα πολιτικά δρώμενα που εντοπίζονται γύρω από την καθημερινότητα των πολιτών, κυρίως ο σκοταδισμός και ο αυταρχισμός της περιόδου της δικτατορίας με έμφαση σε συνθήκες, όπως η γραφειοκρατία, η καχυποψία, οι διώξεις, οι κακοποιήσεις των αντιφρονούντων. Στη συνέχεια βέβαια ο Ντίνος είναι εκείνος που επιλέγει την ξενιτιά, ώστε να λύσει το αδιέξοδο

της επιβίωσης (πάντα κυρίαρχο μοτίβο, στο οποίο προσαρμόζονται τα κίνητρα και οι πράξεις των προσώπων) και να είναι κοντά στη γυναίκα του. Αποφασίζει κάτι τέτοιο μέσα από μια εντελώς ορθολογική οπτική των αντικειμενικών παραγόντων και των περιστάσεων διαβίωσης μιας ολόκληρης εποχής. Συγκινησιακές στιγμές σημειώνονται κατά τη μετάβασή του στο εξωτερικό μαζί με την κορούλα του.

Παρακάτω η αναδρομική αφήγηση αυτή κλείνει, ακολουθεί η επισήμανση του παρόντος που μας υπενθυμίζει τη νοσταλγική διάθεση της Μαρίνας που χαζεύει σε παλιές φωτογραφίες. Η νοσταλγία είναι συνήθης συνθήκη στο μυθιστόρημα και αφορά τους κεντρικούς ήρωες, που ερμηνεύουν την ποιότητα του χρόνου και την επίδρασή του στην ψυχολογία τους. Οι ανάγκες του πρώτου παιδιού, τα προβλήματα της επιβίωσης, η τριβή με τον ξένο τρόπο ζωής που σιγά-σιγά αφομοιώνει. Τα πρόσωπα εξωραϊζονται κάποτε με το λυρισμό που αντιστρατεύεται τη σκληρότητα της πραγματικότητας. Ειδυλλιακές περιγραφές σε άλλα σημεία αποδεικνύουν την εμφανή οργανική λειτουργία ακόμα και του φυσικού τοπίου.

Η ζωή και η εξέλιξή της εντοπίζονται στη γέννηση άλλων δυο παιδιών για το ζευγάρι, εκτός της Αντωνίας, της Κατερίνας και του Άλκη, ενώ ενδεικτικά δυναμική είναι και η παρουσία των παππούδων που διευκολύνει τη ζωή των πρωταγωνιστών εξαιτίας των αυξημένων υποχρεώσεών τους. Η καθημερινότητα κυριαρχεί με το ρεαλισμό της κατά τη φοίτηση των παιδιών στο σχολείο, την κοινωνικότητα των ηρώων, τις διαπροσωπικές σχέσεις τους, την ενσωμάτωσή τους στην πολιτιστική κουλτούρα του τόπου, που ωστόσο ουδέποτε αποδεικνύει ότι αποποιούνται την εθνική τους ταυτότητα, τα φυσιογνωμικά τους χαρακτηριστικά, απεναντίας είναι φορείς της ελληνικότητας αεί.

Αξιοσημείωτα στοιχεία αντλούμε και σχετικά με τις πολιτικές συνθήκες στην Ελλάδα, την επιβλητική δράση των κομμάτων, την τύχη της αριστεράς, πάντοτε συνυφασμένα όλα με τις μεταβολές και τη διεθνή τάξη πραγμάτων. Σημαντική θεωρείται εξάλλου η κριτική των επικρατουσών πολιτικών συγκυριών, όπως των σοσιαλιστικών και κομμουνιστικών καθεστώτων, με καυστική οπτική στα πράγματα και φιλελεύθερο φρόνημα. Συνακόλουθα ερμηνεύεται και η συμβίωση στους εργασιακούς χώρους του εξωτερικού μεταναστών από κάθε γωνιά της γης, σε έναν νοητό διάλογο που μας επιτρέπει να διαγνώσουμε συμπεράσματα σχετικά με την έννοια της παγκοσμιοποίησης και των οικονομικών δοσοληψιών, της παραγωγικής θέσης των πολιτών στην κοινωνία.

Ανάμεσα στα πρόσωπα ξεχωρίζει ο Αχμέτ και γίνεται αναφορά σε έννοιες, όπως η άμιλλα, και η ανεκτικότητα. Επίσης ο Ρόμπερτ και η γυναίκα του που είναι φορείς του ανθρωπισμού σε μια περίοδο καταστρατήγησής του. Παράλληλα σηματοδοτούνται στοιχεία σχετικά με τον αντισημιτισμό, το νεοναζισμό, την ελευθερία των ηθών πιστοποιώντας συνάμα και την αντιφατικότητα της εποχής. Επιτάχυνση της αφήγησης ισχύει στα σημεία που ομαλά, αλλά συνοπτικά παρελαύνουν έτη μετάβασης στο σύγχρονο σκηνικό, όπως η νομισματική πολιτική με την κυκλοφορία του ευρώ, η επέκταση της δυναμικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η πραγματοποίηση των ολυμπιακών αγώνων στην Αθήνα το 2004. Το τελευταίο στάθηκε καταλυτικό γεγονός και δεξιοτεχνικά ο Βάιος Φασούλας παρουσιάζει την αφύπνιση της εθνικής συνείδησης των Ελλήνων, την ιδέα της συνεργασίας, της ομοψυχίας, της σύμπνοιας με στόχο τη διάδοση της ελληνικότητας.

Παρακολουθούμε συνεπώς με την πάροδο των ετών τη

σταδιακή διαφοροποίηση της ζωής των κεντρικών ηρώων, του αγαπημένου ζευγαριού, ίσαμε το 2004, όταν η Μαρίνα προβληματίζεται για τα δυο χρόνια που της απομένουν, μέχρι να αποστασιοποιηθεί παραγωγικά, να συνταξιοδοτηθεί. Η σκηνή του διαλόγου ανάμεσα στη Μαρίνα και το Ντίνο αποπνέει την τρυφερότητα, την έγνοια του ενός για τον άλλο, τον αυτοσαρκασμό μέσα από την αίσθηση του χιούμορ, στοιχεία που καθιστούν και τους δυο προσιτούς ως πρόσωπα της εποχής τους.

Η αναδρομή στο παρελθόν επιτυγχάνεται με την αναπόληση από την πλευρά της Μαρίνας των χρόνων που πέρασαν από τότε που μετέβη μόνιμα στη Γερμανία. Κυριαρχεί η επισκόπηση των συνθηκών ζωής στην Ευρώπη με έμφαση στα οικονομικά αδιέξοδα, όπως η φτώχεια, η ανεργία, ο πληθωρισμός, οι φορολογικές επιβαρύνσεις, οι περικοπές των μισθών και γενικευμένα το ζητούμενο της δυσχερούς απορρόφησης των μεταναστών από την ξένη αγορά. Είναι ενδεικτική ωστόσο και η ωριμότητα του Ντίνου, που αφομοίωσε τα μηνύματα του καιρού του και μορφοποίησε έναν ευρύ κοινωνικό προβληματισμό που αφορά την παρουσία των επικρατουσών πολιτικών παρατάξεων, δημοκρατικών ή μη, δηλαδή τη διεθνή τάξη πραγμάτων στην Ενωμένη Ευρώπη μετά το τέλος της δεκαετίας του 1990.

Μάλιστα πιστοποιείται η κυριαρχία των πολιτικών δυνάμεων που αποσκοπούν και ευστοχούν στην επέκταση των συμφερόντων τους, αποστασιοποιημένη από το λαϊκό αίθημα. Σε ένα σημείο μέσα από τηλεφωνικούς διαλόγους σηματοδοτείται η εισχώρηση στην κοινωνική ζωή της διαφήμισης, των πελατειακών σχέσεων, της οικονομικής εκμετάλλευσης. Κάπως έτσι διαγράφεται το πορτρέτο του σύγχρονου αστού που βρίσκει καταφύγιο μόνο στην οικογενειακή του κοιτίδα, που προβάλλει ως μοναδικός χώρος

όπου δύνανται να αναπτυχθεί η ειλικρίνεια, η αμεσότητα, η ασφάλεια.

Οι μνήμες πάλι παρελαύνουν, σε μια κυκλική διαδρομή της αφήγησης, με την επισκόπηση του παρελθόντος ειδωμένου από φωτογραφίες που καταγράφουν μεμονωμένες στιγμές και η συγκίνηση της Μαρίνας έκδηλη αποσαφηνίζουν τη σημασία της παρέλευσης του χρόνου, συνυφασμένης με στοιχεία της επικαιρότητας, όπως η αναγνώριση του κράτους των Σκοπίων ως «Δημοκρατία της Μακεδονίας», ο θάνατος του Αραφάτ, η συνακόλουθη ένταση στις σχέσεις Ισραηλινών και Παλαιστίνιων, η αδυναμία επίλυσης του Κυπριακού ζητήματος. Η έννοια του χρόνου στη φιλοσοφική της διάσταση αποδίδεται στο τέλος του έργου με την επισήμανση του Ντίνου σχετικά με τις ημέρες που περνούν: «όσες σβήνουν άπραγες, τόσο περισσότερες γεννιούνται».

Μέσα από το αξιολογικό αυτό μυθιστόρημα ο Βάιος Φασούλας πετυχαίνει να αποδώσει ένα ψηφιδωτό ιστορικών συγκυριών για την Ελλάδα σ' ένα ευρύ χρονικό φάσμα από τα μεταπολεμικά χρόνια ίσαμε τις μέρες μας. Αποφεύγεται ο εντυπωσιασμός, ο εκθειασμός των δυνατοτήτων των προσώπων που περισσότερο παρουσιάζονται ως αντιήρωες. Κυρίαρχη παντού η έννοια της ελληνικότητας, η οποία σχηματοποιείται όχι μόνο με την επισήμανση στιγμών που προσάπτονται στα εγχώρια παραδομένα ιδεώδη και ήθη αλλά και στο σύγχρονο κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο των Ευρωπαϊκών κρατών. Πρόκειται για ένα σύγχρονο έργο που διευρύνει τον κοινωνικό προβληματισμό μας σχετικά με τα συλλογικά δρώμενα και εμφαντικά. Προβάλλει τη σημασία της συνέχειας, της αλληλεξάρτησης των συνθηκών και το πορτρέτο του σκεπτόμενου ανθρώπου στην παγκόσμια κοινότητα.

Νοέμβρης 2008

Κριτική στο μυθιστόρημα του Βάιου Φασούλα «Μαρίνα»

Έφη Ζορμπά, Φιλολόγος

Ο έρωτας, η σταθερή πίστη στην αυτοδιαχείριση του ατόμου και στην αυτοδιάθεση των λαών, η αγάπη προς την πατρίδα, η νοσταλγία και ο ανθρωπισμός είναι διάχυτα στο νέο έργο του συγγραφέα Βάιου Φασούλα «Μαρίνα».

Η υποκρισία, ο ψευτοϊδεαλισμός, ο φασισμός των πολιτευμάτων και των ψυχών, η εκμετάλλευση καταδικάζονται στην πυρά που δεν ισοπεδώνει, δε μηδενίζει αλλά αναγεννά· έναν τέτοιο κόσμο ονειρεύεται ο συγγραφέας ξαναγεννημένο, έναν άνθρωπο συνειδητοποιημένο που μέσα από τις πληγές της φθοράς αναζητά να γιατρέψει τα μιάσματα και αφού λυτρωθεί με την εργασία του καθαρμού ν' αντιπαλέψει τον εωσφόρο· όχι αυτόν που φέρνει την αυγή αλλά αυτόν που ρίχνει τα πέπλα του μισητού σκότους και σπρώχνει την ανθρωπότητα στις έριδες, στη μισαλλοδοξία, στην τρομοκρατία, στο ρατσισμό, στην ανεργία, στην παθητικότητα.

Ο συγγραφέας βιώνει την αγάπη στα μεγάλα της νύμερα, βιώνει τον έρωτα στο απόλυτο και άπιαστο γι' αυτό και δεν μπορεί να ηρεμήσει το πνεύμα του. Γι' αυτό και δε δύναται να κατασιγάσει το πάθος του για αγώνα. Δεν ανέχεται τη δυστυχία. Ξέρει πως μόνο μέσα από την οδό των συναισθημάτων μπορεί ο τάλας άνθρωπος να «τρανέψει» ίσαμε το Θεό.

Γι' αυτό φωνάζει, φωνάζει δυνατά: «Μη σταματάτε νέοι τον αγώνα, ξυπνήστε λαοί, η ζωή είναι εδώ και σας ανή-

κει. Τα δικαιώματα δεν είναι η ξερή κόρα ψωμιού, είναι το φρεσκοκομμένο κομμάτι, απόρροια του ιδρώτα σας. Δώστε δουλειά στα παιδιά μας. Αυτά είναι το μέλλον μας!».

Η «Μαρίνα» είναι ένα έργο ψυχής. Αφορά την ωριμότερη περίοδο ενός αγωνιστή που δε λογίζεται τη ζωή του χωρίς μαχητικότητα, χωρίς συγγραφή, χωρίς ελπίδα.

Ο λυρισμός και το κωμικό στοιχείο, ο αυτοσαρκασμός και η φιλοσοφημένη τοποθέτηση στα μεγάλα προβλήματα που μαστίζουν τον άνθρωπο είναι τα σημαντικότερα ερείσματα του έργου για να στηριχτεί το ενδιαφέρον του αναγνώστη.

Διαβάζει κανείς αυτό το έργο και θαρρεί πως διαβάζει τη δική του ιστορία, γιατί έχει τη σφραγίδα της γνησιότητας της ζωής τόσων μεταναστών Ελλήνων που αγωνίζονται και αντιπαρέρχονται τις αντιξοότητες της ξένης γης. Αυτό όμως που μου αφήνει –ως αναγνώστρια– την πιο γλυκιά γεύση είναι η πραγματική αγάπη, ο ανεξίτηλος έρωτας, ο απεριόριστος σεβασμός και η αλληλοεκτίμηση των πρωταγωνιστών που αποδεικνύουν πως: «Δε ζει κανείς αν δε αγαπήσει και δε πεθαίνει ποτέ σαν έχει αγαπηθεί πολύ.

Γερμανία, Μάρτης 2008

Πορτρέτα: Βάιος Φασούλας

Μιχάλης Λυμπερόπουλος

Το πνευματικό έργο των συγγραφέων και λογοτεχνών του ελληνισμού της διασποράς όπως κατ'επανάληψη έχουμε γράψει, αποτελεί το πολυτιμότερο κληροδότημα προς τη μητροπολιτική Ελλάδα και το λαό της.

Μέσα από τον καθημερινό τους αγώνα για επιβίωση και προκοπή εκεί στις ξένες πατρίδες, κάποιοι ελληνόψυχοι ξενιτεμένοι, έχουν πάρει στους ώμους τους ως άλλοι Άτλαντες ολόκληρη την Ελλάδα και τον πολιτισμό της, και τον μεταλαμπαδεύουν σε κάθε γωνιά της γης όπου ανθεί ο ελληνισμός.

Κάτω από τις πλέον αντίξοες συνθήκες, ξεχασμένοι από τους πάντες και ειδικότερα από κάποιους αρμόδιους, αρθρώνουν καθημερινά τον δικό τους ιδιαίτερο λόγο, κρατώντας άσβεστο τον φάρο του ελληνισμού, και ψηλά τη σημαία της αγωνιστικότητας.

Οι συγγραφείς και οι λογοτέχνες της ελληνικής διασποράς, που σπάνια γίνεται λόγος γι' αυτούς έχουν να επιδείξουν μια πλούσια πνευματική παραγωγή που εντυπωσιάζει, αλλά και συγκινεί.

Ανάμεσα σε αυτό τον προικισμένο με το χάρισμα της γραφής κόσμο, δεσπόζουσα θέση κατέχει και ο Βάιος Φασούλας, που γι' αυτόν και το έργο του θα αφιερώσουμε το σημερινό μας άρθρο.

Διαβάζοντας τα βιβλία του σεμνού συγγραφέα και λογοτέχνη Βάιου Φασούλα, δεν έχεις παρά να παραδεχτείς όχι μόνο την πηγαία ειλικρίνεια του, αλλά και ένα καθαρό λυρισμό.

Όταν ο συγγραφέας ιστορεί την ανθρώπινη δυστυχία, την

οδύνη, την φτώχεια, τη ταπείνωση, τον χλευασμό, την απόγνωση, την προσδοκία, σε κάποιο έργο του μάλιστα και τον εμφύλιο σπαραγμό, τότε διακρίνεις το ταλέντο του χαρισματικού συγγραφέα. Η λυτή διατύπωση και η εκφραστική πυκνότητα, η ευαισθησία, καθώς και αφηγηματική του χάρη, κερδίζουν, αλλά και προβληματίζουν.

Τα βιβλία του Βάιου Φασούλα είναι γραμμένα με εντιμότητα και σθένος και οι λέξεις περνούν στην ψυχή του αναγνώστη και δονούν τις χορδές της ευαισθησίας του. Δεν χρησιμοποιεί περίτεχνες φράσεις και ο λόγος βγαίνει από την απλή ματιά του συγγραφέα.

Ο Βάιος Φασούλας δεν γράφει μιλάει, διηγείται, πασχίζει, ανασταίνει και ζωντανεύει βιώματα, τόσο από την προσωπική του ζωή, όσο και από αυτήν των ηρώων των διηγημάτων του.

Μια σπάνια μορφή ο συγγραφέας που έζησε έντονα στο πετσί του πρόωρα τη γεύση της ζωής, με την σκληρότητα, και την αστοργία γύρω του. Δεν πτοήθηκε όμως αγωνίστηκε και βγήκε νικητής απ' αυτόν τον άνισο αγώνα, αναζητώντας τα «Αχνάρια της ζωής» και έφτασε στην Ιθάκη του έχοντας στο δισάκι ένα πλούσιο συγγραφικό έργο, μια πληθώρα βιβλίων, διηγημάτων, άρθρων και ποιημάτων, που τον κατατάσσουν πολύ ψηλά στην συγγραφική «τέχνη».

Παιδί, βγήκε από την πατρίδα αναζητώντας μια καλύτερη ζωή, γεύτηκε το πικρό ψωμί της ξενιτιάς, όπως και τόσοι άλλοι ξενιτεμένοι συμπατριώτες μας, και ένωσε όλες εκείνες τις ταλαιπωρίες και τα βάσανα του μετανάστη.

Παρά τις απόλυτα όμως δικαιολογημένες πικρίες του, δεν έπαψε ούτε στιγμή μέσα από τη δουλειά του να υμνεί τη μητέρα πατρίδα, και να αποτελεί τον καλύτερο προσβευτή της στο εξωτερικό.

Πνεύμα ανήσυχο, αναζήτησε σε ολόκληρη τη γη συγγρα-

φείς από την Ελληνική διασπορά και ίδρυσαν όλοι μαζί την ΕΕΛΣΠΗ (Ενωση Ελλήνων Συγγραφέων Λογοτεχνών Πέντε Ηπείρων) στην οποία είναι Πρόεδρος μετά από νόμιμες διαδικασίες. Συμμετέχει στα κοινά με ένα αξιοθαύμαστο τρόπο, αλλά και καυτηριάζει με τα άρθρα του τα «κακώς κείμενα»

Κατά τις εκλογές για νέο Πρόεδρο του ΣΑΕ (Συμβούλιο Απόδημου Ελληνισμού) τάχθηκε στο πλευρό του κ. Σ. Ταμβάκη και συνέβαλε καθοριστικά στην εκλογή του.

Ο Βάιος Φασούλας έχει τιμηθεί από την Πνευματική Εστία «Παναγ. Τρανούλη» και από το Αριστοτέλειο Ίδρυμα, ενώ κατά την παραμονή του στη Γερμανία τιμήθηκε ποικιλοτρόπως, όπως από τον «Τρικαλινό Λαογραφικό Σύλλογο», από τον Δήμο της περιοχής του, Fürth-Cadolzburg κ.ά.

Κύπρος 01-11-2007

«Ένας ποιητής από πάθος»

Volker Dittmar

Η ξενιτιά του έγινε πατρίδα. Εντούτοις είναι ένα άλλο είδος πατρίδας απ' αυτήν που είναι για τους εδώ γεννημένους (δηλ. για τους ντόπιους) αυτονόητο πράγμα. Ο Β.Φ. ενσωματώνει τον τύπο ενός σύγχρονου ανθρώπου, που βαδίζει στη ζωή με ανοιχτά τα μάτια και ανοιχτή καρδιά. Εδώ και 26 χρόνια ζει πλέον στη Φύρτη, αρκετός χρόνος ώστε να κάνει σκέψεις πάνω στο διαμελισμό της ύπαρξής μας και πάνω σ' αυτό, που πραγματικά μετράει στη ζωή. Ουσιαστικά δεν είναι λογοτέχνης. Για κάτι τέτοιο λείπουν από την έντονη βιογραφία του μερικές λεπτομέρειες διανοουμένου. Μ' όλα ταύτα όμως ο Έλληνας αυτός γράφει μ' ένα τέτοιο ενθουσιασμό, που φθάνει στα σύνορα της μανίας. Έτσι εξελίσσει ένα δικό του λογοτεχνικό ύφος (στυλ) που κυμαίνεται χωρίς κόπο ανάμεσα λυρικού και πεζού λόγου, πλησιάζει τα ποιητικά έπη της ελληνικής αρχαιότητας.

Για πρώτη φορά μας παρουσιάζει ο Β.Φ. μια διαλογή «ποιημάτων» με τον τίτλο «Ο τροβαδούρος της ξενιτιάς» στη γερμανική γλώσσα.

Έζησε στη φτώχεια. Ως υιοθετημένο παιδί μεγάλωσε στα Τρίκαλα. επισκέφτηκε ο Β.Φ. που εργάζεται σήμερα στο Cadolzburg σαν εστιατοράς, το Δημοτικό σχολείο και μετά τα έβγαζε πέρα στη ζωή με διάφορες στοιχειώδεις απασχολήσεις. Όταν πια η δουλειά στην Ελλάδα δεν ήτανε αρκετή για να θρέψει την οικογένειά του, ήρθε στη Γερμανία και εργάστηκε με επιτυχία στη μεταλλοβιομηχανία. Παράλλη-

λα έβρισκε τον καιρό για συνδικαλιστική απασχόληση, για ενέργειες στην Ελλ. Κοινότητα, στο Συμβούλιο Γονέων του Ελλ. Σχολείου και άλλα. Όλα αυτά όμως δεν το γέμιζαν. Ο Β.Φ. άρχισε να γράφει ό,τι τον συγκινούσε. Το 1981 εξέδωσε κατ' αρχήν ένα είδος αυτοβιογραφίας και δύο άλλα έργα, φυσικά στη μητρική του γλώσσα. Τον τελευταίο καιρό αναβλύζουν απ' τον εν τω μεταξύ 48-χρονο έλληνα, όλα έτσι πηγαία. Η πεζογραφία του γεμίζει ολόκληρα ράφια και ένα ερωτικό μυθιστόρημα, το «Λενιώ», βρίσκεται στο γίγνεσθαι. Δικά του μέτρα: Η προκειμένη Ποιητική του Συλλογή δίνει ένα συμπυκνωμένο βλέμμα στη δουλεία του Β.Φ. Αν θέλει να πει κάτι στον Αναγνώστη, αυτό είναι προ παντός η άνευ όρων πίστη στο συναίσθημα σαν κινητήρια δύναμη. «Στα ποιήματά μου πηγαίνω πάνω, κάτω και φωνάζω. Πότε καλώ και πότε χαίρομαι, πότε γελώ και πότε κλαίω» λέει ο Β.Φ. και συνεχίζει: «Δεν είμαι ποιητής. Γράφω μονάχα ποιήματα με τα δικά μου μέτρα και σταθμά».

Παραστατική γλώσσα:

Είναι κάτι το συναρπαστικό το να παρακολουθεί κανείς διαβάζοντας τον συγγραφέα που βαδίζει στη ζωή με ορθάνοιχτα μάτια και κριτικό πνεύμα. Η δυνατή παραστατική του γλώσσα πηγαίνει στην ουσία. Υπαινημοί δεν είναι υπόθεση του Β.Φ., ο οποίος λέει απευθείας ό,τι είναι πραγματικότητα. Αυτό απειλεί καμιά φορά να πάει σε μάκρος, να μη βρίσκει τελειωμό. Η δουλειά του παρουσιάζει κίνηση και όχι πλήξη. Μόλις, τον τελευταίο καιρό, με συναδέρφους, ίδρυσαν ένα Σύλλογο Ελλήνων Λογοτεχνών στη Γερμανία. Ο Β.Φ. εργάζεται με πολύ αφοσίωση σε μια έρευνα γύρω από την κίνηση των νεοναζί. Με την Ελλάδα στην καρδιά και την Γερμανία στο κεφάλι, βλέπει ο 48-χρονος έλληνας ορισμένα πράγματα από μια, για τον τόπο μας ασυνήθι-

στη σκοπιά. Μ' όλα ταύτα βρίσκει το θέμα στην ουσία του, ξέρει το παράδοξο του αυτονόητου «Μεταξύ σφύρας και Άκμονος». Τα ποιήματα του Βάιου Φασούλα μοιάζουν με πετράδια, με τα οποία παίζει κανείς πολύ ευχαρίστως. Με πολύχρωμα πετράδια καθοδόν σε μια πολυπολιτιστική Κοινωνία.

*Μετάφραση:
Αγγελική και Χάινς Βόλλνερ
Νυρεμβέργη 29.01.1996*

Ποιητής από πάθος Ο έλληνας Βάιος Φασούλας¹

Volker Dittmar
δημοσιογράφος, διευθυντής

Ταξιδευτής ανάμεσα στην ποίηση και στην πρόζα. Πολύ σπάνια άνθρωποι της εποχής μας χωρίς ανάλογη προκατάρτιση βρίσκουν σήμερα το δρόμο προς τη λογοτεχνία στα κυκλώματα των αλλοδαπών συμπολιτών μας. Ακριβώς γι' αυτό το λόγο αποτελεί ο Φασούλας Βάιος μια εξαίρεση. Ριγμένος στην επαγγελματική ζωή ύστερα από έξι χρόνων δημοτικό σχολείο, τα κατάφερε να γράψει παράλληλα μερικά βιβλία και μια αξιόλογη ποιητική συλλογή.

Αφού ήρθε στη Γερμανία πριν από 25 χρόνια, τα έβγαλε πέρα εργαζόμενος σαν ηλεκτροτεχνίτης, μαραγκός, τυπογράφος, λαχειοπωλητής, σοβατζής, ασπριτζής κ.λ.π. Και όπως στην εποχή του ο Xans Sachs, καθιερώθηκε κι αυτός σαν «παπουτσής και ποιητής». Η καρδιά του ξεχειλίζει από τη λαχτάρα για ένα καλύτερο κόσμο, γι' αγάπη, μετριότητα και αρμονία. Μ' εμπαθή λυρισμό, που δε σταματά ούτε μπροστά στην πρόζα, παίρνει ανάσα, ενθουσιάζεται, στοχάζεται, γίνεται κατήγορος. Κι αν καμιά φορά γίνεται για τον αναγνώστη δυσνόητος, γιατί δεν λογαριάζει την ορθογραφία, μιλάει με αινίγματα, μ' όλα ταύτα φαίνεται να

1. Το άρθρο αυτό δημοσιεύθηκε στις 13.01.1995 παράλληλα σε δύο εφημερίδες. Στα «Fuerth Nachrichten» δηλαδή τα Νέα της Φύρτ και στην NZ δηλαδή την εφημερίδα της Βόρειας Βαυαρίας.

κινείται στα έγκατα του εγώ.

Ο Φασούλας Βάιος απ' του οποίου στην πένα του μιλάει η λαχτάρα, είναι ποιητής από πάθος. Τη ζωή του όμως ποτέ δεν την κέρδισε με όμορφες σκέψεις, αλλά εν τω μεταξύ με θρεπτικά πράγματα:

Τα τελευταία 12 χρόνια κατάφερε να δημιουργήσει όνομα ο εν τω μεταξύ 47χρονος προπαντός σαν ιδιοκτήτης του ελληνικού εστιατορίου «ΑΠΟΛΛΩΝ» στο Cadolzburg. Αυτό που ξεχωρίζει την πνευματική του εργασία είναι η ευθύτητά της, με την οποία επισημαίνει την αποξένωση στην μοντέρνα καθημερινότητα. Ιδιαίτερη σημασία κερδίζει εν προκειμένω η αντανάκλαση της προσωπικής κατάστασης όπως εκφράστηκε στις γραμμές του ποιήματος «Η Αμαρτία του Μετανάστη» που γράφτηκε στις 14.09.1991.

«..Χρόνια πολλά, πάρα πολλά μετά την «αμαρτία» καμιά τριανταριά, / περάσαν και χαθήκαν άγευστα και σκληρά απ' την πολύ δουλειά μακριά στην ξενιτιά.../ Πολλοί από εμάς, ολάκερο το κράμα ετούτης της γενιάς, / κάναμε και λεφτά, κάναμε σπιτικά, μια πρόχειρη πατρίδα εδώ στην ξενιτιά, / μ' όλες τις δυσκολίες και χίλια δυο δεινά, / που βλέπουνε τον ξένο πολλοί χωρίς καρδιά, / και πάμπολες φορές εδώ στην ξένη γη, εμείνανε για πάντα / άνθρωποι που πέρασαν της νιότης το σκαλί.

Γυρνά ο τροχός, τρέχει ο καιρός, αρχίζεις να περνάς στο στάδιο εκείνο της πρόωρης γηρατιάς,

και νοσταλγείς, και προσδοκός επιστροφή να κάνεις, στον τόπο που σε γέννησε τους πόνους σου να γειάνεις....
«Ούτε εδώ, ούτε κι εκεί» / ακούς μέσα σου μια ιαχή!

«Γιατί» ρωτάς, «τι έκανα» κι απάντηση δεν παίρνεις! / Και αρχινάς το ψάξιμο, αναφορά ζητάς

Κανείς δεν σ αποκρίνεται, κανένας δεν ριγιέται./ Να φύ-

γεις θες, να μείνεις θες, κανένας δεν σε δένει

Μόνο που κόπηκες στα δυο, είσαι χωρίς πατρίδα / Κι εκεί! Όλοι πεθάνανε δεν έμεινε μια ρίζα

Ας είναι λες! Δουλειά ήταν κι αυτή Ε! δε βαριέσαι; / Τι έγινε δηλαδή; Πατρίς είναι η γη όπου πατάς

Εκεί που τη ζεις / Εκεί που φθονάς και που ποθάς/ Εκεί που γερνάς και ξεψυχάς..!»

Η αρχή έμεινε μέχρι σήμερα η ίδια. Το βλέμμα του ευαίσθητου έλληνα από την Hirschenstrasse στρέφεται στις «πληγές μας». Οι πληγές μας δεν είναι μόνον εξωτερικής φύσης, ανοιγμένες στον «όμορφο κόσμο» απ' την καταστρεπτική δύναμη του πολιτισμού αλλά παν απ' όλα και βαθύτερα, έχουν ένα κοινωνιολογικό συντελεστή. Ο Φασούλας Βάιος στρέφεται συχνά σε σύμβολα της φύσης για να επισημάνει σύνολα από αλληλεξαρτήσεις. Οι ρίζες του δέντρου της ζωής, του καταπονεμένου απ' την καταιγίδα της μοντέρνας εποχής, καταδεικνύουν τη συνεχή αναζήτηση για πραγματοποίηση.

Αυτό που τον σπρώχνει στο λογοτεχνικό του έργο είναι κατ' αρχήν η αναζήτηση της ίδιας του ταυτότητας και η έντονη επιθυμία να μεταδώσει στις νεώτερες γενεές κάτι απ' τη χαμένη παράδοση του ελληνικού αισθήματος ζωής. Όχι η νοσταλγία, αλλά η μετάδοση του νοήματος της ζωής.

Το αίσθημα του ατελούς ενέπνευσε ανέκαθεν πολλούς συγγραφείς. Ο «νυχτοβάτης» Φασούλας Βάιος σαν ευαίσθητος σύγχρονος άνθρωπος δεν υποτάσσεται, αλλά ορθώνει το ανάστημά του ενάντια σ' αυτό που του χάρισαν οι Μούσες. Κι αυτό είναι πολύ σημαντικό. Μια περίεργη διασταύρωση μεταξύ ενός επικού ποιήματος κι ενός μυθιστορήματος είναι το έργο του, «Στο Σταυροδρόμι της Γειτονιάς» που εκδόθηκε τον Ιούλιο της περασμένης χρονιάς.

Μέσα σ' αυτό περιέλαβε ο Βάιος Φασούλας κι ένα σημαντικό αριθμό δικών του δημοτικών τραγουδιών. Επίσης ο γεννημένος σ' ένα ορεινό χωριό έλληνας (ο πατέρας του, αγωνιστής της Αντίστασης, καταδιώχτηκε απ' τους φασίστες, η μητέρα του πέθανε δυο μήνες μετά τη γέννησή του) και τέλος, μεγαλωμένος από θετούς γονείς στην κοντινή της περιοχής πόλη Τρίκαλα, έγραψε ακόμη δυο έργα:

«Οι Σειρήνες της ξενιτιάς» και μια ποιητική συλλογή. Μέχρι τώρα όμως μεταφράστηκαν στα γερμανικά μόνο λίγα απ' τα ποιήματά του.

Fuerthter Nachrichten 31.01.98

Μετάφραση: Aggeliki Wöllner

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ

- «Στ' αχνάρια της ζωής (1)»
«Στο σταυροδρόμι της γειτονιάς»
«Η Ελλάδα στον αιώνα μας»
«Η μεγάλη θυσία» (Β' Έκδοση)
«Der Troubadour der Fremde» (Ποιητική συλλογή στα γερμανικά)
«Ψάχνοντας στ' αχνάρια σου ζωή» (Ποιητική συλλογή)
«Πολιτείες» (Β' Έκδοση)
«Λαβύρινθοι του πάθους»
«Η Ελλάδα στον αιώνα μας» (Α και Β)
«Στ' αχνάρια της ζωής (2)»
«Οι σειρήνες της ξενιτιάς» (στα γερμανικά)
«Οι σειρήνες της ξενιτιάς» (Β' Έκδοση)
Συμμετέχει στις τρεις ποιητικές Ανθολογίες της ΕΕΛΣΠΗ

Υπό Έκδοση:

- «Ποιητικές συλλογές»
«Λενιώ» Μυθιστόρημα
«Πολιτική επικαιρότητα» κ.ά.
«Πολιτείες» στα γερμανικά
«Λαβύρινθοι του πάθους» στα γερμανικά

